

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Skjøtselsplan for Sør-Gjæslingan: Heimværet

Vikna kommune, Nord-Trøndelag fylke

NIBIO RAPPORT | VOL. 3 | NR. 56 | 2017

Per Vesterbukt

Divisjon for matproduksjon og samfunn\Kulturlandskap og biomangfold

TITTEL/TITLE

Skjøtselsplan for Sør-Gjæslingan: Heimværet. Vikna kommune, Nord-Trøndelag fylke

FORFATTER(E)/AUTHOR(S)

Per Vesterbukt

DATO/DATE:	RAPPORT NR./ REPORT NO.:	TILGJENGELIGHET/AVAILABILITY:	PROSJEKTNR./PROJECT NO.:	SAKSNR./ARCHIVE NO.:
24.03.2017	3/56/2017	Åpen	630011	17/00131
ISBN:	ISSN:		ANTALL SIDER/ NO. OF PAGES:	ANTALL VEDLEGG/ NO. OF APPENDICES:
978-82-17-01841-4	2464-1162		42	2

OPPDRAUGSGIVER/EMPLOYER:

Vikna kommune

KONTAKTPERSON/CONTACT PERSON:

Anne Mette Haugan

STIKKORD/KEYWORDS:

Kystlynghei, handlingsplan, skjøtselsplan, utvalgt naturtype, vegetasjon

FAGOMRÅDE/FIELD OF WORK:

Biologisk mangfold

SAMMENDRAG/SUMMARY:

Sør-Gjæslingan er et fiskevær med nasjonal verdi. Det fredete området består av mer enn 80 små øyer og holmer og er et eksempel på mange hundre års fiskeværshistorie langs kysten. Øygruppen var i sin tid ett av de største og viktigste fiskeværene sør for Lofoten. Arbeidet med denne rapporten er utført i forbindelse med forvaltnings- og skjøtselsplan for kulturlandskapet på Sør-Gjæslingan, og inneholder skjøtselsplan for Heimværet. Øya har i dag kystlynghei og slåttemarker, men dette kulturlandskapet er nå truet av gjengroing som følge av manglende skjøtsel i form av slått, beite og lyngsviing. Skjøtselsplanen inneholder skjøtselsråd for restaurering og hevd av naturtypene på Heimværet.

Sør-Gjæslingan er i dag et fredet kulturmiljø med nasjonal verdi som også inkluderer kulturlandskapet på øyene. Skjøtsel er avgjørende for å holde de kulturbetingede naturtypene levende. Faller bruken bort endrer naturtypen seg, og man kan vente seg en endring i vegetasjonssammensettingen og til slutt gjengroing med busk- og tresjikt.

LAND/COUNTRY:

Norge

FYLKE/COUNTY:

Nord-Trøndelag

KOMMUNE/MUNICIPALITY:

Vikna

STED/LOKALITET:

Sør-Gjæslingan: Heimværet

GODKJENT /APPROVED

Knut Anders Hovstad

NAVN/NAME

PROSJEKTLEDER /PROJECT LEADER

Per Vesterbukt

NAVN/NAME

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Forord

Denne rapporten beskriver skjøtselsplan i samsvar med Handlingsplan for kystlynghei og slåttemark. Arbeidet er utført på oppdrag fra Vikna kommune og finansiert av Fylkesmannen i Nord-Trøndelag. Innledningen er hentet ut fra handlingsplan for kystlynghei, som angir en mal og retningslinjer for kystlynghei i Norge generelt, og er således ikke forfattet av undertegnede for denne skjøtselsplanen. Rapporten inneholder skjøtselsanbefalinger vedrørende både kystlyngheia, slåttemarkene og fellesarealer på Heimværet.

Takk til Liv Guri Velle v/Møreforsking, Anne Mette Haugan v/Vikna kommune, Gry Tveten Aune v/Fylkesmannen i Nord-Trøndelag, Kristin Kjøsø v/Kystmuseet i Nord-Trøndelag og bruker Paul W. Sollid for verdifull informasjon til prosjektet.

Stjørdal, 24.03.17
Per Vesterbukt

Innhold

1	Generelt om kystlynghei.....	5
1.1	Ulike typer kystlynghei	5
1.2	1.2 Geografiske variasjoner av kystlynghei	6
	Sør-Norge.....	6
	Vest-Norge	6
	Midt- og Nord-Norge:	6
2	Dagens status på Sør-Gjæslingen: Heimværet	7
	Driftsbeskrivelse	9
3	Skjøtsel av Sør-Gjæslingen: Heimværet – beskrivelse av planlagte tiltak.....	11
3.1	Generelt om skjøtsel av kystlynghei	11
3.2	Beiting og dyrehold i kystlynghei.....	11
	Gammelnorsk sau og andre husdyrslag	12
3.3	Lyngsviing	13
3.4	Restaurering av kystlynghei.....	13
3.5	Mål for skjøtsel på Sør-Gjæslingen: Heimværet.....	14
3.6	Planlagte skjøtselstiltak på Sør-Gjæslingen: Heimværet.....	19
	3.6.1 Beiterelaterte tiltak.....	19
	3.6.2 Planer for sviing	20
	3.6.3 Planlagte restaureringstiltak.....	20
	3.6.4 Andre planlagte skjøtselstiltak.....	21
3.7	Oppfølging av skjøtelsesplanen.....	22
4	Mer informasjon.....	23
5	Detaljert beskrivelse av naturtypene på lokaliteten.....	24
6	Kilder.....	28
7	Ortofoto/kart.....	29
8	Bilder.....	33
9	Artsliste.....	41
	Vedlegg.....	41

1 Generelt om kystlynghei

Kystlynghei er en flere tusen år gammel naturtype som er dominert av røsslyng. Naturtypen har blitt til i de ytterste, oseaniske strøkene langs kysten der klimaet er så mildt at småfe har kunnet gå ute hele året, eller det meste av året. Om sommeren har også storfe beitet i lyngheia, og lyng ble slått til vinterfôr. For å skape godt beitegrunnlag ble lyngheiene svidd slik at det oppsto en mosaikk av gras- og urtevegetasjon (på nysvidde arealer) og lyngvegetasjon. Røsslyng er en vintergrønn dvergbusk som beites hele året, men er viktigst som fôrplante om senhøsten og vinteren.

Grasvegetasjonen er først og fremst vår- og sommerbeite, men særlig starr kan spille en viktig rolle vinterstid. Selv om det er mange trekk i driftsmåten som er relativt ensartet, varierer både bruken og utformingen av kystlyngheia fra sør til nord og fra øst til vest.

Røsslyng er en viktig art i kystlyngheia.

Kystlyngheiene har spilt en viktig rolle i

ressursutnyttelsen langs kysten og utgjorde tidligere ca. 2 % av landarealet i Norge. De strekker seg fra Lofoten i Nordland til Kragerø i Telemark. Det er også lynghei på noen få øyer i ytre Oslofjord, bl.a. på Hvaler i Østfold. Lyngheidriften har gått sterkt tilbake i løpet av 1900-tallet. Når driften reduseres eller opphører, gror lyngheiene igjen. Også skogplanting, gjødsling, oppdyrking, nedbygging og nitrogennedfall utgjør trusler mot gjenværende arealer, og kystlynghei er nå en sterkt truet naturtype (Norderhaug & Johansen 2011). Tradisjonell drift med helårsbeiting, eller beiting store deler av året, og lyngsviing er en forutsetning for opprettholdelse av kystlynghei.

Naturtypen kystlynghei inngår i kystlandskapet i en mosaikk med en rekke andre naturtyper slik som semi-naturlig eng- og strandeng, strandberg og myr. Det norske kystlyngheilandskapet utgjør en del av et større lyngheilandskap som finnes langs atlantehavskysten sør til Portugal. I Norge, som i resten av det europeiske kystlyngheiområdet er lyngheia på sterk tilbakegang. Norge har verdens nordligste kystlyngheier og dermed et spesielt ansvar for å ivareta disse. Variasjoner i miljøvariabler (kalkinnhold, uttøringsfare og vannmetning) danner grunnlag for en rekke grunntyper av kystlynghei, og variasjoner i bruk (lyngsviing og beiting) øker kompleksiteten i artssammensetningen og diversitet. Tiden etter lyngsviing kan deles inn i fire ulike faser; pionerfase, byggefase, moden fase og degenererende fase, og enkelte arter kobles spesifikt til noen av disse fasene. Nybrent kystlynghei med lyng i pionerfasen inneholder en del urter og gras, mens gammel lynghei (30-50 år) ofte er meget artsfattig og har et velutviklet mosedekke. Selv om lynghei generelt regnes som et relativt sett artsfattig økosystem er det totale biologiske mangfoldet knyttet til hele lyngheisyklusen betydelig. Som i de fleste andre semi-naturlige økosystemer øker også artsmangfoldet, spesielt av de skjøtselsavhengige artene, med kalkinnholdet i jorda (pH).

1.1 Ulike typer kystlynghei

Kunnskapen om variasjonen i kystlyngheivegetasjonen er under utvikling. Det nyeste systemet for beskrivelse av variasjonen i norsk natur, Natur i Norge (NiN), deler kystlynghei på grunnlag av kalkinnhold, uttøringsfare og vannmetning inn i tolv grunntyper: Kalkfattig bakli-hei, kalkfattig kystlynghei, kalkfattig tørr kystlynghei, kalkfattig fuktig kystlynghei, intermediaer bakli-hei, intermediaer kystlynghei, intermediaer tørr kystlynghei, intermediaer fuktig kystlynghei, svakt kalkrik kystlynghei, svakt kalkrik tørr kystlynghei, sterkt kalkrik kystlynghei, sterkt kalkrik tørr kystlynghei

(Halvorsen et al. 2015). I tillegg til røsslyng er bl.a. blåbær, flekkmarihånd, tyttebær, krekling, smyle, kornstarr, tepperot og skrubber vanlige arter i norske kystlyngheier. Kalkrik kystlynghei skiller seg fra den kalkfattige ved et høyere innslag av kalkrevende arter som flekkmure, blåstarr, reinrose, vill-lin, fjellfrøstjerne og orkideer. Bakliheier, som ofte er nord- og østvendte, gjerne i humide skråninger, har typiske arter som bjørnekam, revebjelle, ormetelg, blåbær og blokkebær. Kystlynghei med høy uttørkningsfare har gjerne arter som heigråmose, melbær, kveinarter, finnskjegg og gulaks. Kystlynghei med høy vannmetning skiller seg fra tørrere grunntyper ved et framtrædende innslag av fuktrevende arter og myrarter som klokkelyg, blokkebær, rome og bjønnskjegg.

Nedenfor finner du en kort beskrivelse av karakteristiske trekk for kystlynghei i sør, vest og nord. For å ivareta det biologiske mangfoldet er det viktig å ivareta lyngheier som representerer variasjonen langs hele kysten i tillegg til variasjonen i lokale komplekse miljøvariabler.

1.2 Geografiske variasjoner av kystlynghei

Sør-Norge

Det meste av kystlyngheiene i sør er relativt tørr kystlynghei, fukthei er sjeldnere. I de sørlige heiene forekommer klokkesøte langs kysten fra Lindesnes til Stavanger. I sørhellende lyngheier på litt næringsrik grunn kan man finne en del andre urter som blodstorkenebb, fagerperikum, kystmaure og firtann. På Lista og Jæren finnes det fortsatt en meget spesiell lyngheitype: lynghei som er et suksesjonstrinn mellom marehalmdyne og skog. De domineres av røsslyng, krekling, krypvier, marehalm og sandstarr.

Vest-Norge

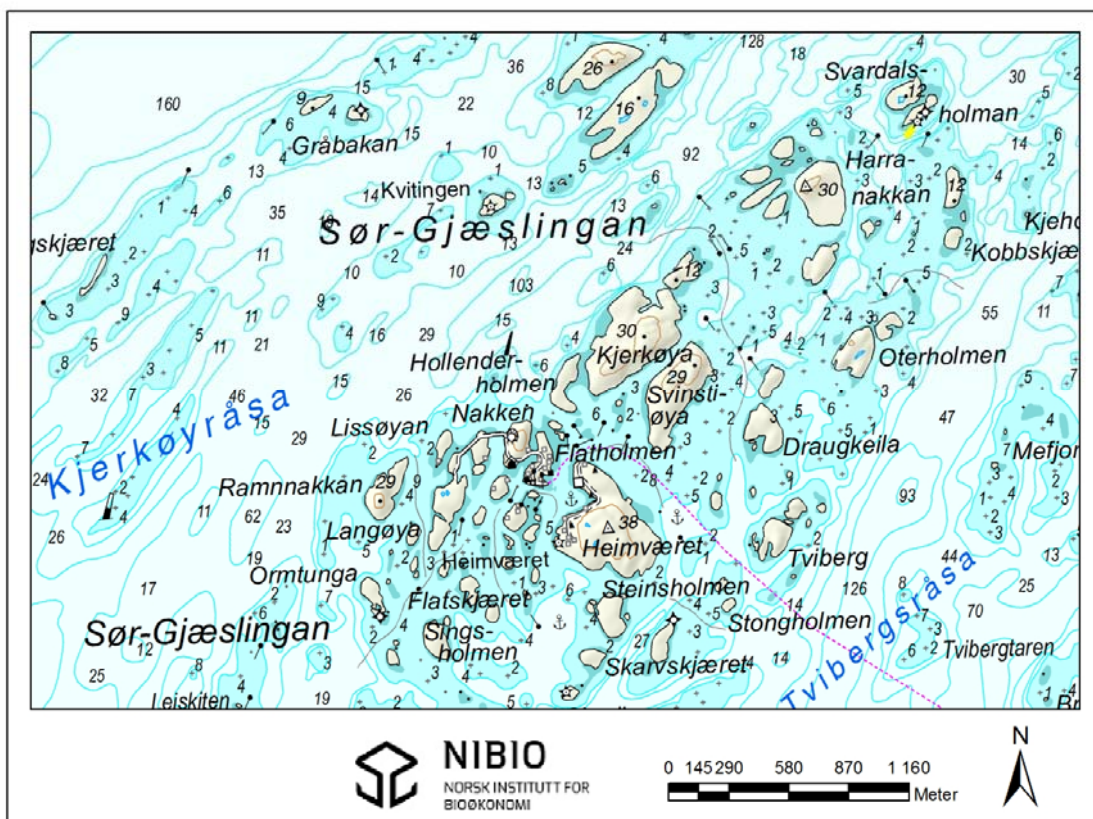
Kystlyngheiene i vest dvs. fra Rogaland til Møre og Romsdal, har størst utstrekning i vest-øst-retning og for hundre år siden gikk lyngheia her langt inn i fjordene. I dag dominerer imidlertid lyngheia først og fremst de ytterste øyene og de ytre fjordstrøkene. Her finnes arter med høye krav til fuktighet og lang vekstsesong. Klokkelyg, som vokser i fuktigere områder enn røsslyng, er vanlig her, og purpurlyng, som er frostmfintlig, finnes i en smal stripe ytterst på kysten til Sunnmøre. En rekke arter med vestlig utbredelse i Norge har lyngheia her som sitt viktigste habitat, for eksempel vestlandsvikke, lyngøyentrøst, fagerperikum, heibläfjær og kystmyrklegg. Artsmangfoldet synker fra vest mot øst på grunn av at de klart vestlige artene faller ut.

Midt- og Nord-Norge:

Fra Trøndelag til Nordland, dominerer fukthei på grunn av mye nedbør og lav temperatur. Torvdybden kan være flere desimeter og overgangen mot myr er glidende. Krekling blir et stadig vanligere innslag nordover og kan bli mer dominerende enn røsslyngen. Siden den har lavere beiteverdi kan det skape problemer i områder med vinterbeiting. Slåtestarr og torvull er også vanlige. Fra Sunnmøre og nordover minker innslaget av vestlige arter, mens innslaget av nordlige arter og fjellarter øker, som for eksempel dvergbjørk, rypebær og molte. Tørrhei (høy uttørkningsfare og lav vannmetning) kan forekomme i sørhellinger og på arealer med skrint jordsmonn. Her øker andelen av urter og gras som tepperot, engkvein og rødsvingel, og melbær er et karakteristisk innslag. Den norske kysten domineres av fattige bergarter, men nordover finnes det innslag av kalkrike bergarter som gir rik hei med innslag av kalkrevende arter. Også på skjellsand kan det utvikles slik rik hei.

2 Dagens status på Sør-Gjæslingan: Heimværet

Sør-Gjæslingan er en gruppe småøyer med et fraflyttet fiskevær 25 km sørvest ut mot havstykket Folla i Vikna kommune, Nord-Trøndelag. Området omfatter om lag 80 øyer, holmer og skjær, og er i dag et fredet kulturmiljø. Beliggenheten ute i havet gjør at Sør-Gjæslingan har et sterkt oseanisk klima, der vegetasjonen påvirkes av vindslitasje, sjøsprøyt og stor tetthet av sjøfugl. Generelt har øygruppen tynt jordekke på berg, men dypere torvlag forekommer flekkvis. Heimværet er den største øya på Sør-Gjæslingan og innehar sammen med Flatholmen flertallet av bygningsmassen på Sør-Gjæslingan. I sør forholdsvis bratt og kupert, med flatere høydedrag, 38 moh., noe slakere terreng i norddelen. Generelt grunt på berg og vindutsatt, og øya har flekkvis stor andel nakent berg. Berggrunnen består av migmatittgneis med granittisk til granodiorittisk sammensetning, bare delvis med øyetekstur, stedvis band av diorittisk eller amfibolittisk sammensetning.

Figur 1. Topografisk oversikt over øygruppen Sør-Gjæslingan i Vikna kommune. Kartgrunnlag: Norge digital.

Kystlyngheivegetasjonen på Sør-Gjæslingan har på lik linje med vegetasjonen i fylket en mer nordlig karakter enn det lyngheia sør for Trondheimsfjorden har. Ser man på artssammensetningen så får arter som heigråmose, krekling og rypebær generelt sett en mer fremtredende rolle. I tillegg så er det vanlig med en relativt tørr røsslyngutforming, men med fast innslag av fuktarter som beskrevet av nøkkelarter i vegetasjonsutforming H1c Røsslyng-slåttestarr-torvull (Fremstad 1997). I tillegg kan molte, som blir forbundet med fuktthet og myr lengre sør, komme inn i denne tørrheia i nord (Fremstad et al. 1991). Heimværet: feltsjikt generelt lavt (5-20 cm) pga. vindslitasje. Grunt på berg med generelt fattig heivegetasjon i vekslinger mellom bart berg og med noen mer fuktige partier i forsenkningene. Artssammensetningen med særlig krekling, torvull, heigråmose og krypende ørevier

som sentrale arter gjør at vegetasjonssammensettingen i dag har likhetstrekk med det en finner i boreal hei.

Funn fra steinalderen antyder en tidlig bosetting på Sør-Gjæslingan. Funnene er interessante ettersom de beskriver en tidlig blandingsøkonomi mellom fiske og jordbruk som har vært typisk for kystbefolkningen helt fram til siste århundre (Alsaker et al. 2004a). Man antar at mange av fiskeværene langs Namdalskysten oppstod i vikingetiden. De første skriftlige kildene der Sør-Gjæslingan omtales som fiskevær kommer fra 1597 og 1610 (Alsaker et al. 2004a). Nedtegnelser fra 1913 angir at Heimværet huset to leilendingsbruk. Øya ble ansett som slåtteeøy sammen med Karlholmen og Flatholmen, og dette ble gjort mulig ved å avgrense beitebruken av de mest førkrevende dyra til andre øyer (Alsaker et al. 2004a). Slåtteearealet på Heimværet ble delt mellom de to brukene fra Kråa og til sørpissisen av øya. Et tredje bruk hadde Karlholmen samt arealet fra Kråa på Heimværet og hele Øksenhylla (Alsaker et al. 2004a). Det antas at de fleste øyer i en eller annen form har vært beitet, og tidligere bruk på Heimværet inkluderte også torvtekt. På 1800-tallet og utover 1900-tallet var ressursutnyttelsen stor; det fortelles at hvert grasstrå ble slått. Slåtten i vesthellingene ovenfor bebyggelsen opphørte under første del av 1990-tallet (Alsaker et al. 2004a).

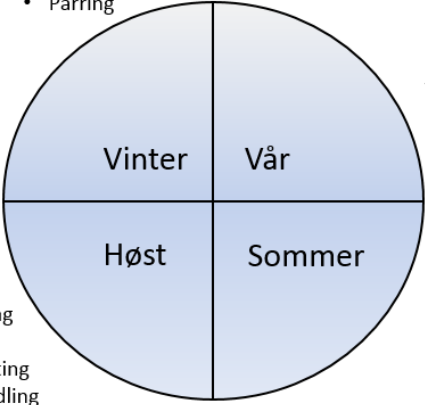
Vegetasjonen på Heimværet er i dag en kulturmark i sterk endring (Alsaker et al. 2004a) der gjengroingsarter som krekling og ørevier kommer inn. Artsmangfoldet var under befaringsbefaring 2014 preget av fattig lynghei med krekling, tepperot og torvull som dominerende arter. Andre mengdearter, i noe mindre grad, er blokkebær, einer, molte, ryllik og slåttestarr. Det ble også registrert bl.a. rogn, heigråmose, lys reinlav, grå reinlav, blåbær, gulaks, tiriltunge, fuglevikke, tyttebær, skrubbær, blokkebær, rypebær, tettegras og smyle. De gamle slåttemarkene som i 1913 må ha omfattet større deler av øya er i dag i stor grad utgått. Av areal som fremdeles innehar vegetasjon dominert av slåttemarks-struktur ble det registrert kun to små slåttemarker (verdi B) nede ved bebyggelsen og et mindre areal (verdi C) i vesthellingen ovenfor husene. Røsslyng ble noe overraskende ikke påvist og det er påfallende at det ikke finnes røsslyng på Heimværet, nøkkelarten for kystlyngheiene. Røsslyng inngår som mengdeart på øyene med kystlyngheivegetasjon («lyngøyene»). Det er mulig at Heimværet hadde kystlynghei før Sør-Gjæslingan ble et fiskevær, og at intensiv bruk med slått og beite har erstattet røsslyng til fordel for mer graspreget vegetasjon (Pakeman & Nolan 2009). Ingen rødlistearter registrert. Det var ingen spor av lyngsviing ved befaringsbefaring. Torvtekt påvist.

På bakgrunn av dagens vegetasjonssammensetting minner Heimværet om en gjengroende grashei eller boreal hei. Boreal hei er på lista over turede naturtyper i Norge og er mangelfullt utredet (Lindgaard 2011), og ikke en del av DN-håndbok 13 verdissettingsystem. Som følge av oppdaterte kriterier for registrering av naturtyper i 2016 (Miljødirektoratet) skal typisk boreal hei under skoggrensen registreres som kystlynghei, og således kan man si at lyngheia på Heimværet også utgjør kystlynghei. Eller bærer vegetasjonen preg av vindslitasje og påfølgende lavt feltsjikt (<20 cm). Vindslitasje forsinker også gjengroingsprosessen. Kreklingen er utsatt for skade som følge av langvarig barfrostperioder vinteren 2014 i disse arealene. Befaring 2015 viser imidlertid at kreklingen har bedre overlevelse en røsslyng på øyene her, noe som ugunstig med tanke på beitekvaliteten ettersom sauene ikke foretrekker krekling. Et område øst på Heimværet under gjengroing med rogn, bjørk og osp. Ellers flekkvis spredte oppslag med rogn, særlig nordområdene på øya. Oppslag med ørevier finnes sør på Heimværet, men så langt lite utbredt. Flere problemarter (bl.a. buskfuru, sitkagran, rynkerose og fagerfredløs) finnes ved bebyggelsen. Fra Sør-Gjæslingan er det kjent at det tidligere har vært svidd lyng på de fleste av øyene, som også må ha omfattet Heimværet. Når siste brenning på Heimværet har funnet sted er dog uvisst. En gjeninnførsel av lyngsviing vil bedre beitekvaliteten på Heimværet.

Driftsbeskrivelse

Dato for utarbeiding av driftsbeskrivelse: 1.2.2017
Beskriv dagens beite (ev. tegn inn på kart):
Hvor mange dyr beiter på de ulike beiteområdene: Planlegger innført ca. 20 dyr totalt på sommerbeite.
Beskriv nåværende opplegg for sviing (Hva har du svidd, når ble det svidd, ev. tegn inn på kart): Ikke svidd i nyere tid.
Har du gjort andre skjøtselstiltak enn beiting og sviing: Nei
Vet du hvordan området har vært skjøttet tidligere (beiting, lyngslått, sviing eller annet)? Nedtegnelser fra 1913 angir Heimværet som slåtteeøy, mulig gjennom å avgrense beitebruken av de mest førkrevende dyra til andre øyer. De siste teigene ble slått fram til starten av 1990-tallet.
Er det noe med dagens skjøtsel (antall dyr, kvalitet på beiteområdene) du mener bør endres?
Må skjøtselen tilpasses spesielle verdier i området (sjeldne arter, problemarter, kulturminner, vern etc.)? Avgrensing med gjerde mot bebyggelsen. Evt. lyngsviing krever særdeles forsiktighet med tanke på den fredete bygningsmassen.
Beskriv rutiner for tilsyn og sanking: Regelmessig tilsyn og sanking vår og høst.
Beskriv tilgang til ly på beite: Kuperte høydedrag gir generelt bra forhold for naturlig skjerming på øya.
Beskriv rutiner for eventuell nødfôring og plassering av fôrplass: Sommerbeite, men ekstra foring gjennomføres hvis tilsynet registrerer behov for dette.
Beskriv vanntilgang til dyra på beite: Generelt god tilgang på vann i form av flere små tjern på øya.
Relevante tillatelser fra Mattilsynet (for eksempel <u>dispensasjon til «utegang uten tjenlig oppholdsrom»</u>):
Driften gjennom året – legg til aktiviteter: Planlagt beite i første omgang for sommerhalvåret, mai-september.

<p><i>Desember:</i></p> <ul style="list-style-type: none">
• Værslipp
• Parring <p><i>April-mai:</i></p> <ul style="list-style-type: none">
• Lamming <p><i>Vår/sommer:</i></p> <ul style="list-style-type: none">
• Merking
• Klipping/naping
• Holdvurdering og ev. veiing
• Vurdering dyretetthet
• Vurdering av parasittbehandling
<p><i>Høst:</i></p> <ul style="list-style-type: none">
• Holdvurdering med ev. veiing
• Vurdering dyretetthet
• Sortering, utrangering, slakting
• Vurdering av parasittbehandling
<p>Har dere ønsker eller mål for de neste 3-5 år som det skal tas hensyn til?</p>
<p>Andre kommentarer:</p>

3 Skjøtsel av Sør-Gjæslingan: Heimværet – beskrivelse av planlagte tiltak

3.1 Generelt om skjøtsel av kystlynghei

Kystlyngheiene er skapt ved rydding av skog, lyngsviing, beiting og lyngslått. De har utviklet seg gjennom gjensidig påvirkning mellom lynghei og beiting, først og fremst med gammelnorsk sau, men også med geit og sommerbeiting med storfe. Helårsbeite med gammelnorsk sau ansees som den viktigste driftsmåten for å ta vare på kystlynghei. Ved innsiktsfull drift kan en også skjøtte kystlynghei ved beiting med spælsau, norsk kvit sau eller andre saueraser fra tidlig vår til sein høst, og tidvis vinterbeiting kombinert med tilleggsføring når forholdene tilsier det. Storfe som kviger, sinkyr (kyr i tørrperioden), ammekyr med kalv samt kastrater kan beite i kystlynghei om sommeren når det inngår strandeng eller andre arealer med gras- og halvgras i tilstrekkelig omfang i beiteområdet som helhet.

3.2 Beiting og dyrehold i kystlynghei

Beiting er viktig for ivaretagelsen av kystlyngheiene, og i snøfattige og vintermilde kyststrøk med kystlynghei finner man former for utegangerdrift. Hold av dyr, uansett driftsform, krever at man følger tilhørende regelverk, se www.lovdatab.no. Utegangerdrift er omtalt spesifikt flere steder i regelverket, med både egne tilpasninger og med dispensasjoner fra hovedregelverket mot at enkelte vilkår holdes. Av viktige regelverk å sette seg inn i, kan man trekke frem: «Lov om dyrevelferd» (Dyrevernlova), «Forskrift om velferd for småfe», «Forskrift om velferd for produksjonsdyr», «Forskrift om merking, registrering og rapportering av småfe» og «Forskrift om bekjempelse av dyresjukdommer». Dispensasjon om «utegang uten tjenlig oppholdsrom» krever tillatelse fra Mattilsynet.

For å kunne tilpasse dyretallet til beitegrunnlaget, må beitegrunnlaget vurderes. Beitegrunnlaget påvirkes av variasjoner i både naturforhold og hevd, og må derfor vurderes for hvert enkelt beite. Ofte inngår det flere naturtyper i det samlede kystlandskapet som beites, noe som også bør tas inn i den totale vurderingen av dyretallet. Dette kan være strandenger som er gode vår- og sommerbeiter, eller myr som kan ha viktige halvgress og starr utover høst og vinter. Kystlynghei i god hevd utgjør gode beiter, og inneholder helst vekslinger av røsslyng i både pionerfase, byggefase og moden fase. Dette gjør at beitedyrene kan veksle mellom røsslyngplanter av ulik alder og høyde. Beitekvaliteten til røsslyngen varierer med alder, og særlig gammel, forvedet og skadet røsslyng forringer beitene mye. En del kystlyngheier finnes i vekslinger med mye bart berg, mens andre lyngheier danner tette tepper hvor røsslyngen har et høyt dekke. Både dekning og kvalitet på røsslyng tas med i beregningen av dyretall per arealenhet.

I «Forskriften om velferd for småfe», omtales utegangerdrift spesielt, og i § 18 «Unntak fra kravet om tjenlig oppholdsrom – utedrift», kan oppsummeres i følgende viktige punkt:

- 1) *Dyretallet skal tilpasses beitegrunnlaget.*
- 2) *Eier eller annen med ansvar for dyrene skal ha mulighet til raskt å skaffe tilstrekkelig og egnet fôr i tilfelle situasjoner der beitet ikke gir tilstrekkelig næring.*
- 3) *Det skal etableres fôringsplass som gjør det mulig å føre dyrene på en god måte.*
- 4) *Terreng og vegetasjon skal gi tilstrekkelig ly, og dyrene skal ha beskyttende ullfell i kalde årstider.*
- 5) *Det skal etableres innhengning som gjør det mulig å samle dyrene.*
- 6) *Dyrene skal samles når det er nødvendig av dyrevernmessige hensyn, og minimum vår og høst for kontroll, merking, napping og klipping av ull, nødvendig parasittbehandling, o.l.*
- 7) *Paring skal skje slik at lamming og kjeing kan forekomme når beite- og klimaforhold er gunstige.*
- 8) *Tilsynet skal intensiveres før og under lamming.*

Gode vinterbeiter er nødvendig for et godt dyrehold. Nøkkelarten røsslyng inngår i beitegrunnet gjennom hele året, men er viktigst utover høsten og vinteren, da omfanget av andre beiteplanter reduseres. Selv om røsslyng er den viktigste vinterbeiteplanta, er tilgang på starr og gras som dyra finner innimellom lyngen betydningsfull for det samlede næringsopptaket om vinteren. Småfe på utmarksbeite skal etter regelverket ha tilsyn minst en gang per uke i områder uten særskilt risiko. Ved mistanke om økt fare må tilsynet intensiveres slik at forhold som kan medføre dårlig velferd, syke, skadde og avmagrede dyr, oppdages så tidlig som råd er. Det er en forutsetning at beitelokalitetene gir muligheter for å komme til med nødfôr, også i perioder med dårlig vær. Beitene må ha tilstrekkelig ferskvannstilgang gjennom hele året. Det må planlegges løsninger for mulig vannmangel, både sommer som vinter.

Gammelnorsk sau og andre husdyrslag

Gammelnorsk sau (ofte kalt villsau) er mye brukt i utegangerdrift i kystlynghei, ettersom det er en hardfør, lett sau som er tilpasset helårsbeiting hvor det er vilkår for det. Under de riktige kombinasjoner av milde vintre, tilstrekkelig med areal og velskjøttede kystlyngheier, greier gimrer og voksne sauer av gammelnorsk sau seg vanligvis tilfredsstillende gjennom vinteren. Paring skal skje slik at lamming om våren ikke starter før beitegraset er kommet i vekst slik at sauene finner næringsrikt fôr til produksjon av melk. Kommer det tungt snøfall som blir liggende, og som gjør det vanskelig for sauene å få tak i tilstrekkelig fôr, må en straks sette inn tiltak med tilleggsfôring og om nødvendig hente dyrene i hus og/eller innhegning med ly for nødvendig oppfølging.

Innholdet av protein i beiteplantene gjennom vinteren er gjerne noe knapt. Gammelnorsk sau kan i noen grad tære litt på kroppsreserver gjennom vinteren. Dyrene må da ha fått bygd opp kroppsreserver gjennom sommer, høst og førjulsvinter. Dersom lammene fra sau i kystlynghei ikke har nådd tilfredsstillende slaktevekt, kjøttsetting og fettinnhold ved tidspunktet for høstslaktning må man gjøre tilpasninger. Disse lammene som ikke er slaktemodne må da overvintres på en måte som sikrer tilstrekkelig fôrtilgang og god dyrevelferd. Små sauelam må ikke gå sammen med vær slik at de kan bli paret, da drektighet krever svært mye og setter individet tilbake i utvikling, og kan være i strid med kravet om godt dyrehold. Produksjonsmessig er det heller ikke noen god løsning at utegangersau lammer årsgamle, da en lett kan komme inn i en vond sirkel med seinere lamming og dermed små lam om høsten.

Vanlig norsk kvit sau og andre norske langhalet raser med regional utvikling og tilpassing (steigar, cheviot, ryggja), spælsau og eventuelt andre saueraser kan også beite i kystlynghei lenge utover høsten der det er vilkår for det, og i deler av vinteren når det blir kombinert med innefôring som sikrer dyra tilstrekkelig med energi og protein. Driftsmåten som kombinerer utegangerdrift og innefôring er lite brukt i dag sammenlignet med tidligere, men er fortsatt i bruk m.a. i området ved Lindesnes i Vest-Agder, Rogaland, Hordaland og enkelte steder videre nordover langs kysten. Beiting med de langhalet sauerasene eller spælsau i kystlynghei gjennom sommeren vil ofte gi mindre tilvekst på lamma enn annet utmarks- eller fjellbeite. Mengdeinnslaget av gras og urter er viktig, det gjelder å få en god start på tilveksten hos lamma fra våren av, og at tilveksten ikke stagnerer og blir for lav når en kommer utover sommeren og seinsommeren. Ved større innslag av strandeng i tilknytning til kystlynghei, kan beitet være tilfredsstillende som sommerbeite både til tyngre saueraser og stedvis til storfe (sinkyr,

Gammelnorsk sau er godt tilpassa beiting i kystlynghei.

kviger, kastrater, ammekyr). Naturtypen strandeng er det generelt mer av på deler av Trøndelagskysten og særlig i Nordland (Helgelandskysten) enn hva som er tilfelle på Vestlandet.

3.3 Lyngsviing

Lyngsviing er avgjørende både for opprettholdelse av ønsket artsinnhold i lyngheiene og det biologiske mangfoldet, og for sikring av godt og tilstrekkelig beitegrunnlag. Det er derfor viktig å planlegge lynsvingen for flere år framover slik at man til enhver tid har den mosaikk av grasarealer og lyngarealer av forskjellig alder som er ønskelig. Ved planleggingen av avsviingen må man også ta hensyn til spesielle verdier knyttet til området, slik som fugl, kulturminner, landskapsestetikk og eventuelle erosjonsproblemer. Det er viktig å orientere seg om hvilke verdier som finnes i området gjennom f. eks forvaltningsorgan som kommunen, fylkeskommunen, Fylkesmannen eller Miljødirektoratet/Statens Naturoppsyn, og tilpasse den planlagte skjøtselen til disse verdiene.

Lyngsviing er ei vanleg skjøtselsform i kystlynghei.

Når det gjelder lyngsviing, er de generelle rådene at avsviingsflatene ikke skal være for store. Med store avsviingsområder minker det biologiske mangfoldet og sauen får vanskeligere for å finne godt fôr i tilstrekkelige mengder til enhver tid. For lammenes tilvekst er det spesielt viktig at det finnes lett tilgjengelige grasarealer fra våren og utover sommeren. Lyngsviingsarbeidet blir imidlertid mer arbeidskrevende når avsviingsarealene er små så det gjelder å finne en passe balanse.

I denne sammenheng er det viktig å kunne vurdere og bestemme hvor lang tid det skal gå mellom hver gang man svir av samme område dvs. hvilken rotasjonsperiode lyngheivegetasjonen skal ha. Utviklingen av røsslyngplanten går gjennom flere faser, fra pionerfase til byggefase og videre til moden fase. Fôrproduksjonen er høyest i tidlig byggefase. Når lyngen begynner å bli gammel ("moden") dvs. vanligvis når den har blitt 20-30 cm høy, brenner man på nytt. Hvor lang tid det tar varierer med klima, lokale vokseforhold og beitetrykk, men man regner med 8-20 år. Siden utviklingen av røsslyngen kan variere så mye er det viktig at man lager individuelle skjøtselsplaner som tar hensyn både til røsslyngens evne til å regenerere, røsslyngens tilveksthastighet og en vurdering av problemarter som kan komme inn etter sviing. Eksempler på problemarter er einstape, sitkagran, rynkerose og tistler.

Selve avsviingsarbeidet må også planlegges nøye med hensyn til hvor ilden skal starte og avsluttes. Myr- og vannkanter kan være naturlige avslutningslinjer, men det hender at man må lage branngater (5-6 m) for å sikre en god avslutning. Man må sørge for å ha brannsløkkingsutstyr tilgjengelig og man må varsle brannvesenet på forhånd. Naboer bør også varsles. Det er viktig å være mange nok for å sikre at man kan styre brannen. Brenning må bare gjennomføres under gunstige værforhold og med tele eller fuktig jord, dvs. i perioden fra sein høst til tidlig vår. Hvis man ikke selv har erfaring med lyngsviing, bør man få hjelp fra noen med erfaring, i hvert fall første gangen.

3.4 Restaurering av kystlynghei

I gammel lynghei dvs. lynghei som ikke har vært brent på lenge, kan det være et kraftig oppslag av busker og trær. Hvis lyngheia skal tas i bruk igjen bør dette ryddes før man brenner på nytt. Noe bjørk, rogn og ulike vierarter bør imidlertid settes igjen fordi det kan være viktig "tilskuddsfôr" for sauen. I

gammel lynghei er det mer mose og lav i bunnsjiktet enn i lynghei som har vært i kontinuerlig drift. Det kan forårsake seinere regenerering av vegetasjonen etter sviing. I tillegg kan gammel lyng ha vanskeligere for å sette rotskudd, noe som også forsinker regenereringen. Selv om regenereringen i gammel røsslyng går seint etter første sviing, kan det gå raskere ved ny sviing. Det beste resultatet oppnås imidlertid i områder som ikke er for gjengrodde.

3.5 Mål for skjøtsel på Sør-Gjæslingan: Heimværet

SKJØTSELSPLAN			
Dato utarbeiding av skjøtelsesplan: 1.3.2016			
Dato befaring: 12.6.2014, 22.6.2015			
Dato samtale med grunneier/bruker: 12.6.2014, 22.6.2015			
Utformet av: Per Vesterbukt		Firma: NIBIO	
UTM sone:	Nord: 7186208N	Øst: 299127Ø	Gnr./Bnr.: 46/3
Areal (nåværende): 110 daa. inkl. slåttemark verdi C		Areal (etter evt. restaurering): 110 daa.	
Del av verneområde: Ja		Hvilket vern: Fredet kulturmiljø	
Finnes det særskilte skjøtselshensyn i området, hvilke: Fredet bebyggelse, og evt. lyngsviing fordrer særlig grundige tiltak og forsiktighet for å unngå at bygningssmassen utsettes for risiko.			
MÅL			
Hovedmål for lokaliteten: Opprettholde og bevare kulturlandskapet på Sør-Gjæslingan gjennom kulturbetinget skjøtsel. Øke beitekvaliteten og verdien på lyngheia ved å fjerne gjengroing og opprettholde beite med gammelnorsk sau. Opprettholde slåttemarkene og fellesareal gjennom slått.			
Konkrete delmål: <u>Beite:</u> <i>Beiteforhold på Heimværet</i> Gammelnorsk sau er godt tilpasset beite på lyngheier ved kysten, og den sauerasen i Norge som er best egnet for beite i kystlyngheia. Man regner ca. 15-20 daa god lynghei pr. søye som vinterbeite for denne rasen, og noe høyere på sommerbeite. Dette forutsetter imidlertid at lyngen er grønn og ikke er kommet for langt i vokseprosessen. På steder med blandet beiteareal må man regne mer areal pr. dyr forutsatt at man ikke driver vinterforing. Utmarka på Heimværet vil kunne fungere bra som sommerbeite da her er mye gress og urter, særlig i de gamle slåttemarkene ned mot bebyggelsen i vesthellingene. Fravær av røsslyng gjør øya dårligere egnet som vinterbeite da røsslyng er det viktigste vinterforet for utegangersau. Krekling dominerer lyngvegetasjonen på Heimværet og er en plante som ikke har beiteverdi (med unntak av bær). En lyngsviing på Heimværet kan føre til at røsslyng reetablerer seg med frøspirer på øya, men dette er dog et usikkerhetsmoment og kan ikke fastslås med sikkerhet. Evt. vinterbeite forutsetter bl.a at			

dyrene har tilfredsstillende beitemuligheter, regelmessig tilsyn og mulighet for å søke ly om vinteren. Ved vinterbeite er det Mattilsynet som godkjenner beiteareal for utgangerhold.

Vedrørende antall beitedyr på Heimværet anbefaler Kvamme (2004) beitemuligheter for 15 - 20 sauer på vinteren. På Kjerkøya gikk 17 utegangersau sommeren 2015 (10 voksne og 7 lam), med godt resultat. Heimværet har ca. 20 daa. større beiteareal enn Kjerkøya, og her bør være godt grunnlag for 20 dyr på øya i sommersesongen. Dette tallet kan muligens økes etter hvert, basert på slaktevekt og framtidig beitekvalitet. Heimværet har variert topografi med kuperte høydedrag som gir bra forhold for naturlig ly.

Inngjerding

Hvis sauehold fører til interessekonflikt med huseiere på vestsiden av øya anbefales å sette opp gjerde i skråningen ovenfor bebyggelsen. Arealer som på denne måten ikke blir beitet bør slås med lja eller tohjuling én gang under vekstsosongen. Fellesområder med brakkareal og vegkanter kan også inkluderes i et beiteareal som tiltak mot hundekjeks (dette forutsetter imidlertid akseptering av sauemøkk langs veier og inntil bebyggelsen). Det er også viktig at dyra har tilgang til strandlinje slik at de kan skaffe seg tilgang til mineraler gjennom tang og tare og andre vekster i strandsonen.

I forhold til gjerding vil vanlig sauenetting være tilfredsstillende (evt. med toppstreng). Bli dyra pressa mot gjerdet kan de hoppe over. Det er derfor en fordel at eventuelle samlekve er høyere. Vær obs på at utegangersau er gode smygere og flinke til å bruke smutthull i underkant av gjerdet. En bør derfor forsøke å unngå slike «rømningsveier» så godt det lar seg gjøre ved oppsett av gjerde. Oppsett av gjerde, inndeling i flere beiteområder og forflytning av sau er ressurskrevende, og omfanget av dette vil avhenge av tilgang på arbeidskraft og formålet med tiltakene.

Hundekjeks og beite

Erfaringer fra landbruksareal generelt; vår og høstbeite med sau har i praksis vist seg å redusere forekomsten av hundekjeks. Arealer der sau har beitet i mange år har ofte mindre hundekjeks. På generelt grunnlag kan derfor tilgang til sau redusere forekomster med hundekjeks. Beite på våren/forsommeren vil gi størst effekt da sau har preferanse for unge rosetter og bladskudd med hundekjeks. Det er viktig å unngå oppstart med saubeite senere på sommeren (midtsommer/sensommer) når blomsterstenglene er lange og seige, ettersom sauen da oftes unngår hundekjeks. Vekstsosongen starter tidlig på Sør-Gjæslingan, og eksempelvis var hundekjeks i full blomstring under befaring 12.6.2014. Derfor bør sau slippes på beite på Heimværet tidlig i vekstsosongen, gjerne under siste halvdel av mai.

Erfaringene baserer seg fra hvit sau, og det er mer uvisst hvorvidt rasen gammelnorsk sau foretrekker hundekjeks. Her bør en følge opp under beiteperioden og observere i hvilken grad sauene beiter på hundekjeks. På generelt grunnlag vil likevel gammelnorsk sau gå på de beste beitevekstene med best næringsverdi og beiter godt på beitearealer med grasvekster, innmarks- og utmarksbeite.

Slått:

De to registrerte slåttemarkene med verdi B på Heimværet (se også *Vesterbukt 2014*) har vært delvis brakklagt med kun sporadisk slått senere år fram mot 2014. Verdien er svak som følge av manglende skjøtsel, noe som synliggjøres gjennom flekkvis tett utbredelse med stornesle og særlig hundekjeks. Engene er dog lite gjødselpåvirket (eks. tilstedeværelsen av dunhavre og hestehavre) og har fremdeles svakt/middels rik flora med mengdearter typiske for slåttemarksvegetasjon (eks. engkvein, geitsvingel,

hestehavre, småengkall, gulaks, fuglevikke, dunhavre, tiriltunge, kjerteløyentrøst, rødsvingel, engfrytle og rødkløver).

De to slåttemarkene på Heimværet med verdi B fikk utarbeidet skjøtelsesplan i 2014 (Vesterbukta (2014), med skjøtelsesstrategi som omfatter å restaurere og bevare *slåttemarksstrukturen* i disse engene.

Skjøtelsrådene er for ordens skyld inkludert her, samt noe oppdatert - først og fremst med henblikk på slåttetidspunkt, som bygger på referanse fra pågående tiltak mot hundekjeks 2014-2016 på Karlholmen, Sør-Gjæslingan (upublisert).

Slåttemark 1 (lengst sør)

Det bør gjenoppstartes og videreføres skjøtsel i form av årvis slått. Det anbefales at enga slås med lett redskap én gang i året. Tradisjonelt slåttetidspunkt på Sør-Gjæslingan var gjerne siste halvdel av juli, men bør fremskyndes i denne enga (beskrevet i avsnitt *Hundekjeks og slått*). Graset bakketørkes, rakes, vendes, evt. hesjes før det fjernes, dette for å opprettholde frømodning og frøspredning blant engartene på slåttemarka. Det er en fordel hvis graset kan brukes til fôr, hvor man forsøker å kombinere transport av høyet fra Heimværet til Bergsnova med tilsyn/dyretransport o.l. Hvis graset fra slåtten kastes bør det ikke deponeres i kantsoner på enga, da dette gir en gjødslingseffekt fra gras under nedbryting. Slåttemarka som helhet er forholdsvis flat men har småkupert og steinete mark, utgjør derfor middels tungdrevet areal. Hvis steinete terreng vanskeliggjør slått med tohjuling eller lja kan gresstrimmer brukes.

Vedrørende restaureringstiltak så ligger enga i et åpent landskap med tilgrensende hageplen og lynghei, og det er i dag ikke kratt/kantskog eller gjengroingsskog som grenser inntil enga. Ved evt. oppslag av kratt, busker eller trær i kantsonene bør disse hugges ut og fjernes. For å unngå skader på undervegetasjonen anbefales evt. rydding på frossen mark. Dette gjelder særlig med tanke på kjøreskader ved bruk av traktor eller andre tunge landbruksmaskiner. Mindre busker og oppslag kan også fjernes på sommeren når det er tørt og mye av biomasse er samlet i bladene. Ved evt. oppkomme av fremmede treslag bør disse fjernes. Ved hogst er det viktig at ryddeavfall, kvist, stubber og lignende blir samlet og brent på egnede steder, og helst fraktet ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligger spredd utover vil kunne favorisere hurtigvoksende og konkurransesterke arter som er uønsket i vegetasjonen.

Hageplanten fagerfredløs er etablert i enga. Arten har god spredningsevne og er i Norge registrert som svartelistet art med høy risiko (Gederaas et.al. 2012). Planten vil kunne utgjøre en trussel for slåttemarka og bør derfor fjernes fra slåttemarka for å forhindre videre ekspansjon. Den har i tillegg til frøspredning en sterk klonal vekst, som bidrar til tuedannelser og klumpvis utbredelse. Slike tuer bør i størst mulig grad røskes opp fra jorda, der en prøver å få med mest mulig av røttene. Alternativt kan en bruke spade. Det er også viktig at enga slås før planten setter frø. Her må en overvåke tilstedeværelsen av fagerfredløs og vurdere andre tiltak hvis arten skulle øke utbredelsen i enga.

Hundekjeks og slått

For slåttemark 1 er hundekjeks den klart største problemarten, med generelt store forekomster og flekkvis svært tett bestand i enga. Foreløpige resultater fra pågående overvåkning av hundekjeks i brakklagt mark på Karlholmen (Sør-Gjæslingan) viser reduksjon i utbredelsen med hundekjeks på ca. 30 % over tre år, der slåtten gjennomføres én gang under sommeren når arten står i full blomst og før utvikling av frø tilar. Tidspunktet for slått på Karlholmen disse tre årene har således vært styrt av blomstringsfasen til hundekjeks, og av den grunn utført siste del av juni. Forsøk fra vegkant på Fosen (Bele & Nilsen 2009) viser at slått 2-5 ganger på hundekjeks gjennom vekstsesongen ikke reduserte dekingen av hundekjeks, og skyldes trolig en formeringsstrategi som kompenserer med økt skuddskyting når stengelen fjernes tidlig i sesongen. Det beste rådet for bekjempelse av hundekjeks på Heimværet vil da trolig være å

gjennomføre én slått mens hundekjeks er i sen blomstringsfase (et tidspunkt hvor planten har investert store ressurser i individet) og før den setter frø. Dette betyr at anbefalt slåttetidspunkt for slåttemark 1 bør fremskyndes til siste del av juni, og ikke siste del av juli som gjerne var tradisjonelt slåttetidspunkt her. Dette fordi reduksjon av hundekjeks bør ha førsteprioritet i en startfase for denne enga. Det er svært viktig at slátteavfall med hundekjeks fjernes fra enga etter slått. Hvis ikke vil avfallet fungere som et tykt teppe som skygger ut og hindrer re-etablering av slåttemarks- og lystolerante arter, og kan i verste konsekvens fremme utbredelsen til hundekjeks. Dette gjelder generelt også for andre nitrofile høgstaude med evt. utbredelse i fellesarealet, f.eks. brennesle, mjødukt. En bør følge med på utbredelsen til hundekjeks etter slått, og vurdere andre tiltak hvis utbredelsen ikke avtar på fellesarealet og i slåttemarka.

Et supplerende tiltak mot hundekjeks er å innføre vår- og høstbeite i slåttemarka. Beite på våren/forsommeren vil gi størst effekt da sau har preferanse for unge rosetter og bladskudd med hundekjeks (se også beskrivelse under *Hundekjeks og beite*). Det er viktig å unngå oppstart med sauebeite senere under sommeren (midt-/sensommer) når blomsterstenglene er lange og seige, ettersom sauene da oftest unngår hundekjeks. Veksts sesongen starter tidlig på Sør-Gjæslingen, og eksempelvis var hundekjeks i full blomstring under befaring 12.6.2014. Derfor bør evt. sau slippes tidlig på slåttemarka, gjerne under siste halvdel av mai. De kan da beite 2-3 uker fram til første uka av juni, for så å utestenges fra slåttemarka, og evt. settes inn på lettere høstbeite 2-3 uker i september. Det anbefales at sauene gjerdas inn på slåttemarkene for å opprettholde middels/høyt beitetrykk på hundekjeks, ettersom Heimværet er en forholdsvis stor øy. Hvis sauene går fritt risikerer man at de velger bort slåttemarka til fordel for mer attraktive areal på øya, og effekten av vårbeite faller da bort. Slåttemarkene er likevel såpass små av størrelse at det bør inkluderes tilleggsareal på det inngjerdede området. Eksempelvis kan man opprette et felles beiteområde på sørvestlige del av øya som inneholder begge slåttemarkene, kystlynghei mellom disse og tilgang på ferskvann høyere opp i terrenget.

Det er likevel viktig å være klar over at slåttemarkar ikke kan erstattes av beitemarker fordi de inneholder vegetasjonstyper og arter som ikke opprettholdes av beite. Hvis man velger å la sauene beite slåttemarkene på Heimværet gjennom hele veksts sesongen vil disse over tid gå tapt. I sammenligning med beitemarker har de høyest artsmangfold per m² og også de største bestandene av flere truede engarter, i tillegg til å være mer urtedominerte enn beitemarkene som er mer preget av graminider. Gjennom historien har de vært, og vil også i framtiden være viktige "levende genbanker". I tillegg er de bærekraftige økosystemer som har vært et nøkkelement i norsk landbruk i tusener av år. I løpet av 1900-tallet har de imidlertid blitt blant våre mest truede naturtyper.

Slåttemark 2 (ovenfor fjøset)

Det bør gjenoppstartas skjøtsel i form av slått. Det anbefales at enga slås med lett redskap én gang i året på sensommeren, etter ca. 15. juli. Hundegras er mindre utbredt i den slåttemarka, og det anses ikke som tvingende nødvendig med tidligere slåttetidspunkt jf. med slåttemark 1. Graset bakketørkes, rakes, vendes, evt. hesjes før det fjernes, dette for å opprettholde frømodning og frøspredning blant engartene på slåttemarka. Hvis graset fra slåtten kastes bør det ikke deponeres i kantsoner på enga, da dette gir en gjødslingseffekt fra gras under nedbryting. Slåttemarka som helhet er bratt, med berg oppe i dagen og utgjør tungdrevet areal. Vedrørende restaureringstiltak så ligger enga i et åpent landskap med tilgrensende lyng/grashei, og det er i dag ikke kratt/kantskog eller gjengroingsskog som grenser inntil enga. Ved evt. oppslag av kratt, busker eller trær i kantsonene bør disse hugges ut og fjernes.

For å unngå skader på undervegetasjonen anbefales evt. rydding på frossen mark. Dette gjelder særlig hvis det er aktuelt å bruke traktor eller andre tunge landbruksmaskiner. Mindre busker og oppslag kan også fjernes på sommeren når det er tørt og mye av biomasse er samlet i bladene. Ved evt. oppkomme av fremmede treslag bør disse fjernes. Ved hogst er det viktig at ryddeavfall, kvist, stubber og lignende blir samlet og helst fraktet ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligger spredd utover vil kunne favorisere hurtigvoksende og konkurransesterke arter som er uønsket i vegetasjonen.

Slått av fellesareal

Det er også viktig å få slått veikanten på Heimværet så langt ut som mulig der terrenget muliggjør dette, ettersom veien (og særlig veikant) fungerer som spredningskorridor for bl.a hundekjeks, stornesle, fagerfredløs, rynkerose og prakthjelm på øya. Også kantsoner inntil hus og hagegjerder bør slås i den grad det er mulig for å unngå spredningskorridorer. Buskfuru og gran rett sør for fjøset bør hugges ut for å hindre videre spredning. Namdalspil som har spredt seg med rotskudd kan fjernes, mens eldre individer som er plantet ut kan spares, da de gjerne fungerte som nyttevekster og derav inngår i kulturminnesammenheng. Generelt bør hage/nyttevekster som har spredt seg ut fra hagene og inn i utmarka fjernes.

Restaurering:

Ideelt sett bør det gamle slåtteearealet i vesthellingene restaureres ved gjeninnførsel med slått. Dette vil imidlertid kreve store ressurser og er avhengig av enten stor dugnadsinnsats eller høye tilskuddsrammer for evt. innleid hjelp. Øyene på Sør-Gjæslingan har i tillegg til omfattende slått tradisjonelt vært beitet av både storfe, sau, geit og gris, og å gjenskape denne skjøtselen i dag vil være både komplisert, kostbart og i enkelte tilfeller urealistisk. Alternativet med å brakklegge areal fordi man ikke klarer å oppnå autentiske kulturlandskap og skjøtsel referert til en bestemt tidsperiode er likevel den dårligste løsningen. Det vil utløse stadier med gjengroing og utskifting av vegetasjons-strukturer, med etablering av høgstauder, lyng, busksjikt, og etter hvert tresjikt. Sørøst på Heimværet pågår da også i dag en begynnende overgang fra busksjikt til tresjikt. Den nest beste løsningen er å innføre en skjøtsel som lar seg gjennomføre. For de gras/urterike vesthellingene på Heimværet som ikke slås innebærer dette da å inkludere arealet i beiteområdet for resten av øya. Dette gir en løsning som bør være tilfredsstillende i kulturlandskapsammenheng.

Den pågående gjengroingen med bjørk, osp og rogn sørøst på øya bør stanses og reduseres. Dette gjøres mest effektivt med nedkutting, brenning og beite. Det er viktig at grenrester ryddes bort slik at ikke dyrene kan bli sittende fast i gamle kvisthauger. Ideelt sett bør hogstavfall samles og brennes fortrinnsvis i fjæresonen for å unngå brannfare mtp. bebyggelse. Noe bjørk og ørevier kan imidlertid settes igjen da det kan være et viktig tilleggsfor for sauene.

Lyngsviing:

En gjeninnførsel av lyngsviing vil bedre beitekvaliteten på Heimværet betraktelig. Lyngsviing har vist seg å være særlig effektiv mot planter som einer og krekling. Begge disse artene er ømtålig mot brann, mens røsslyng, gress, molter og starrarter spirer villig opp etter brenning. Forsøk med lyngsviing i Sør-Gjæslingan utført i 2001 har bekreftet dette. På Draugkeila, hvor den ubrente vegetasjonen domineres av ca. like deler einer, krekling og røsslyng, var det 2 år etter brenning i brannfeltene ca. 70% røsslyng, 30% molte og ubetydelig krekling. Eineren var helt vekk. Forsøk i regi av NTNU på andre deler av Trøndelagskysten viser samme resultat (Alsaker *et al.* 2004b). Etablering av ny vegetasjon i brannflater vil variere mellom lokaliteter og ut ifra hvor vellykket lyngsviinga har vært. Det er i dag ikke brannflater i området som kan brukes for å beregne hastighet på revegetering. Anbefalt tid mellom hver brenning er derfor her

generell (10-25 år) og ikke områdespesifikk. Det er viktig at det her registreres vegetasjonsutvikling etter sviing for å kunne anslå regenereringshastighet og evt. korrigere tidsperioden mellom sviing. Flere naturtyper inngår i beitearealet, men det er bare areal med kystlynghei/boreal hei som er aktuell for brenning. Generelt bør oppslag med busker/trær hugges ut ved høyde over 1 m. før brann gjengroing. Einerbusker brenner godt og trenger ikke hugges ut på forhånd, men skulle store busker stå igjen etter brann bør disse fjernes. Om det i løpet av vinterhalvåret ikke lar seg gjøre å brenne pga. vær- og vindforhold kan dette gjennomføres senere år. Det bør likevel ikke være færre enn 8-10 lyngsviinger i en brannsyklus, slik at man får mosaikk av vegetasjonsflater med ulik alder.

Hvis lyngsviing skulle bli aktuelt på Heimværet er det viktig at den fredete bebyggelsen har førsteprioritet foran lyngsviing med tanke på å forhindre brannfare. Lyngsviing fordrer særlig grundige tiltak og forsiktighet for å unngå at bygningsmassen på Heimværet utsettes for risiko.

Ev. spesifikke mål for delområde(r):

Tilstandsmål arter:

Mål for bekjempelse av problemarter/gjengroing:
Stanse og reversere dagens gjengroing på Heimværet

3.6 Planlagte skjøtselstiltak på Sør-Gjæslingan: Heimværet

3.6.1 Beiterelaterte tiltak

Beskrivelse av planlagte skjøtselstiltak, beiting:

- Innføre sommerbeite med gammel norsk sau, ca. 20 dyr totalt. Rolf Sørensen leies inn for tilsyn av sau gjennom beitesesongen. Transport, sanking og utsetting av sau på øya kan medføre behov for ekstra innleid personell.
- Hvis ønskelig avgrense beiteområdet med gjerde mot bebyggelsen på Heimværet
- Evt. innføre vår- og høstbeite på slåttemark verdi B og fellesareal som et ekstra tiltak for å bekjempe hundekjeks

KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
Sommerbeite med gammel norsk sau, ca. 20 dyr totalt.	2017, årlig	Kr./dyr	Sommer, årlig
Transport, sanking og utsetting av sau på øya Behov for ekstra innleid personell		Kr./time	
Tilsyn, innleid personell, arbeid gjerde		Kr./time	
Utstysbehov knyttet til beiting og tilrettelegging for beiting: Evt. gjerdepåler og netting ved sanking, ekstra personell.			

3.6.2 Planer for sviing

Beskrivelse av planlagte skjøtselstiltak med sviing: <ul style="list-style-type: none"> Evt. innføre lyngsviing på lyngheiarealet i beiteområdet. Størrelse på brannflater er 5 daa. ved en syklus på 20 år.

KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
Tiltak sviing: Starte generell lyngsviing på kystlyngheiareal i beiteområdet. Størrelse på brannflater er 5 daa. ved syklus på 20 år.		Kr. 1000/daa.	Årlig
Utstysbehov knyttet til sviing: Innleid personell, evt. gjennomføre kurs i lyngsviing, brannvifter, Utstyr for å tenne og slukke etter lyngsviing; gassbrenner. Sikkerhetstiltak vedr. bygningsmassen på Heimværet			

3.6.3 Planlagte restaureringstiltak

Beskrivelse av planlagte restaureringstiltak: <ul style="list-style-type: none"> Rydding av trær/busker, med prioritet sørøst på øya der oppslag med bjørk, rogn og osp er størst Generelt fjerne oppslag med trær/busker i kystlyngheia. Hugge ut trær/busker >1 m før i brannflater brenning.

KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
<p>Spesifikke restaureringstiltak:</p> <p>Avfallet bør deponeres utenfor kystlyngheiområdet for å forhindre oppgjødsling.</p> <p>Hugge ut trær/busker >1 m før i brannflater brenning.</p>	2016/ved kapasitet		Årlig
<p>Utstyrskrav knyttet til rydding/slått/fjerning av problemarter:</p> <p>Ryddesag/motorsag for fjerning av lauvoppslag/busker, verneutstyr.</p>			

3.6.4 Andre planlagte skjøtselstiltak

ANDRE AKTUELLE SKJØTSELSTILTAK
<p>Beskrivelse av andre tiltak, ut over restaurering, sving og beiting:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Gjeninnføre og opprettholde slått, med førsteprioritet på slåttemark 1 og 2 (verdi B). • Hvis mulig gjeninnføre og opprettholde slått på slåttemark verdi C og på tilgrensende gras/urterikt areal intill denne i vesthellingene ned mot bebyggelsen. • Slått (evt. beite) på fellesareal ved bebyggelsen

KOSTNADSOVERSIKT	Prioritering (år)	Antall daa og kostnad per daa	Kontroll (år)
<p>Enga slås med tohjuling og ljà en gang årlig etter ca. 15 juli. Graset bakketørkes, rakes, vendes over 2-4 dager (evt. hesjes) og fraktes ut av enga.</p> <p>Arealet er tungdrevet, gresstrimmer kan anvendes hvis terreng vanskeliggjør bruk av ljà/tohjuling.</p> <p>Skal ikke sprøytes, pløyes, gjødsles eller sås.</p>			September hvert år
<p>UTSTYRSBEHOV:</p> <p>Tohjulsslåmaskin og ljà for slått, evt.gresstrimmer. River for vending og fjerning av gras.</p>			
<p>Annet:</p>			

3.7 Oppfølging av skjøtselsplanen

OPPFØLGING
Skjøtselsplanen skal evalueres innen 5 år: Anbefaler rekartlegging etter 5 år for å vurdere beitetrykket på vegetasjonen og tilstand på slåttemarker.
Behov for registrering av spesifikke naturtyper og/eller artsgrupper:
Nylig gjennomførte eller påbegynte tiltak som er finansiert:
ANSVAR
Person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtselsplanen: FOR SAUEHOLD: PAUL W. SOLLID FELLESAREAL: VIKNA KOMMUNE SLÅTTEMARK: FYLKESMANNEN I NORD-TRØNDELAG

4 Mer informasjon

For mer utfyllende om skjøtsel, restaurering og hevd, se: **Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker** som finnes på DNs hjemmesider: <http://www.dirnat.no/content/1916/>

Annen aktuell litteratur:

- Buer, H. 2011. Villsauboka. Selja Forlag, Florø.
- Haaland, S. 2002. Fem tusen år med flammer; det europeiske lyngheilandskapet. Vigmostad & Bjørke.
- Halvorsen, R., Bryn, A., Erikstad, L. & Lindgaard, A. 2015. Natur i Norge - NiN. Artsdatabanken, Trondheim (<http://www.artsdatabanken.no/nin>).
- Halvorsen, R., medarbeidere og samarbeidspartnere, 2015. NiN – typeinndeling og beskrivelsessystem for natursystemnivået. – Natur i Norge, Artikkel 3 (versjon 2.0.3): 1–509 (Artsdatabanken, Trondheim; <http://www.artsdatabanken.no>.)
- Kaland, P.E. & Vandvik, V. 1998. Kystlynghei. S. 50-60 i: Framstad, E. & Lid, I.B. (red.) Jordbrukets kulturlandskap, Universitetsforlaget, Oslo.
- Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge: Vegetasjon. Statens kartverk, Hønefoss.
- Nilsen, L.S. (red.) 2009. Naturen. Populærvitenskapelig tidsskrift. 2009-2: 66-128. Spesialnummer om kystlynghei i Norge.
- Norderhaug, A. & Johansen L. 2011. Kulturmark og boreal hei – I: Lindgaard, A. og Henriksen, S. (red.) 2011. Norsk rødliste for naturtyper 2011. Artsdatabanken, Trondheim.

5 Detaljert beskrivelse av naturtypene på lokaliteten

SØKBARE EGENSKAPER (for Naturbase)						
Navn på lokaliteten: Sør-Gjæslingen: Heimværet		Kommune: Vikna		Områdenr.:		
ID i naturbase:		Registrert i felt av: Per Vesterbukt, Liv Guri Velle		Dato: 12.6.2014, 22.6.2015		
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige) Sollid, P.W. 2015 (pers. med.). Sørensen, R. 2015 (pers. med.). Alsaker et al. 2004a. Sør-Gjæslingen. Forvaltnings- og skjøtselsplan. Bind 1. Alsaker et al. 2004b. Sør-Gjæslingen. Forvaltnings- og skjøtselsplan. Bind 2. Vesterbukt, P. & Velle, L.G. 2015. Kartlegging av viktige naturtyper på Sør-Gjæslingen. Vikna kommune, Nord-Trøndelag fylke. Bioforsk Rapport 10 (52) 2015. 84s.				Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:		
Hovednaturtype (% andel fordeling): D07 Kystlynghei (95 %) Tilleggsnaturtyper:			Grunntyper etter NiN, M1:5000 (% andel fordeling): D0707 Kalkfattig kysthei 90 % D708 Kalkfattig kystfukthei 5 %			
Verdi (A, B, C): B			Annen dokumentasjon (bilder, belagte arter m.m.): Bilder tatt under befarig 12.6.2014.			
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11):						
Stedkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (nå):		Vegetasjonstyper:
< 20 m	x	God		Slått		
20-50 m		Svak		Beite		
50-100		Ingen	x	Pløying		
>100 m		Gjengrodd		Gjødsling		
		Dårlig		Lauving		
				Torvtekt		
				Brenning		
				Park/hagestell		

OMRÅDEBESKRIVELSE (For naturbase og som grunnlag for skjøttsplanen)

Innledning:

Områdebeskrivelsen er utarbeidet av NIBIO Kvithamar v/Per Vesterbukt. Arbeidet med denne planen er utført i forbindelse med forvaltnings- og skjøttsplan for kulturlandskapet på Sør-Gjæslingen, på oppdrag fra Vikna kommune og Fylkesmannen i Nord-Trøndelag. Sør-Gjæslingen er et fiskevær som har nasjonal verdi. Det fredete området består av mer enn 80 små øyer og holmer. Sør-Gjæslingen er et eksempel på mange hundre års fiskeværshistorie langs kysten, og har vært ett av de største og viktigste fiskeværerne sør for Lofoten.

I 2015 ble det holdt møte 8.6.2015, og tatt befarings i felt 22.6.2015 sammen med bruker P.W. Sollid, grunneier Vikna kommune v/Anne mette Haugan, Kystmuseet i Nord-Trøndelag v/Kristin Kjønnsø og Nord-Trøndelag fylkeskommune v/Einar Strand. Kartlegging av naturtyper på Heimværet ble gjennomført i 2014 av NIBIO v/Per Vesterbukt og Liv Guri Velle i forbindelse med registrering av naturtyper på Sør-Gjæslingen, og denne registreringen er brukt som grunnlag for beskrivelse av vegetasjon i skjøttsplanen.

Beliggenhet og naturgrunnlag:

Sør-Gjæslingen er en gruppe småøyer med et fraflyttet fiskevær 25 km sørvest ut mot havstykket Folla i Vikna kommune, Nord-Trøndelag. Området omfatter om lag 80 øyer, holmer og skjær, og er i dag et fredet kulturmiljø. Beliggenheten ute i havet gjør at Sør-Gjæslingen har et sterkt oseanisk klima, der vegetasjonen påvirkes av vindslitasje, sjøsprøyt og stor tetthet av sjøfugl. Generelt har øygruppen tynt jordekke på berg, men dypere torvlag forekommer flekkvis.

Heimværet er den største øya på Sør-Gjæslingen og innehar sammen med Flatholmen flertallet av bygningsmassen på Sør-Gjæslingen. I sør forholdsvis bratt og kupert, med flatere høydedrag, 38 moh., noe slakere terreng i norddelen. Generelt grunt på berg og vindutsatt, og øya har flekkvis stor andel nakent berg. Berggrunnen består av migmatittgneis med granittisk til granodiorittisk sammensetning, bare delvis med øyetekstur, stedvis band av diorittisk eller amfibolittisk sammensetning.

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper:

Kystlyngheivegetasjonen på Sør-Gjæslingen har på lik linje med vegetasjonen i fylket en mer nordlig karakter enn det lyngheia sør for Trondheimsfjorden har. Ser man på artssammensetningen så får arter som heigråmose, krekling og rypebær generelt sett en mer fremtredende rolle. I tillegg så er det vanlig med en relativt tørr røsslyngutforming, men med fast innslag av fuktarter som beskrevet av nøkkelarter i vegetasjonsutforming H1c Røsslyng-slåttestarr-torvull (Fremstad 1997). I tillegg kan molte, som blir forbundet med fukthei og myr lengre sør, komme inn i denne tørrheia i nord (Fremstad et al. 1991).

Feltsjikt på Heimværet er generelt lavt (5-15 cm) pga. vindslitasje. Grunt på berg med generelt fattig heivegetasjon i vekslinger mellom bart berg og med noen mer fuktige partier i forsenkningene. Artssammensetningen med særlig krekling, torvull, heigråmose og krypende ørevier som sentrale arter gjør at vegetasjonssammensetningen i dag har likhetstrekk med det en finner i boreal hei.

Artsmangfold:

Fattig lynghei med krekling, tepperot og torvull som dominerende arter. Andre mengdearter, i noe mindre grad, er blokkebær, einer, molte, ryllik og slåttestarr. Det ble også registrert bl.a. rogn, heigråmose, lys reinlav, grå reinlav, blåbær, gulaks, tiriltunge, fuglevikke, tyttebær, skrubbær, blokkebær, rypebær, tettegras og smyle. Røsslyng ikke påvist. Ingen rødlistearter registrert.

Bruk, tilstand og påvirkning:

Funn fra steinalderen antyder en tidlig bosetting på Sør-Gjæslingen. Funnene er interessante ettersom de beskriver en tidlig blandingsøkonomi mellom fiske og jordbruk som har vært typisk for kystbefolkningen helt fram til siste århundre (Alsaker et al. 2004a). Man antar at mange av fiskeværene langs Namdalskysten oppstod i vikingetiden. De første skriftlige kildene der Sør-Gjæslingen omtales som fiskevær kommer fra 1597 og 1610 (Alsaker et al. 2004a). Nedtegnelser fra 1913 angir at Heimværet huset to leilendingsbruk. Øya ble ansett som slåtteøy sammen med Karlholmen og Flatholmen, og dette ble gjort mulig ved å avgrense beitebruken av de mest førkrevende dyra til andre øyer (Alsaker et al. 2004a). Slåtteearealet på Heimværet ble delt mellom de to brukene fra Kråa og til sørspissen av øya. Et tredje bruk hadde Karlholmen samt arealet fra Kråa på Heimværet og hele Øksenhylla (Alsaker et al. 2004a). Det antas at de fleste øyer i en eller annen form har vært beitet, og tidligere bruk på Heimværet inkluderte også torvtekt. På 1800-tallet og utover 1900-tallet var ressursutnyttelsen stor; det fortelles at hvert grasstrå ble slått. Slåtten i vesthellingene ovenfor bebyggelsen opphørte under første del av 1990-tallet (Alsaker et al. 2004a).

Vegetasjonen på Heimværet er i dag en kulturmark i sterk endring (Alsaker et al. 2004a) der gjengroingsarter som krekling og ørevier kommer inn. Artsmangfoldet var under befaring 2014 preget av fattig lynghei med krekling, tepperot og torvull som dominerende arter. Andre mengdearter, i noe mindre grad, er blokkebær, einer, molte, ryllik og slåttestarr. Det ble også registrert bl.a. rogn, heigråmose, lys reinlav, grå reinlav, blåbær, gulaks, tiriltunge, fuglevikke, tyttebær, skrubbær, blokkebær, rypebær, tettegras og smyle. De gamle slåttemarkene som i 1913 må ha omfattet større deler av øya er i dag i stor grad utgått. Av areal som fremdeles innehar vegetasjon dominert av slåttemarks-struktur ble det registrert kun to små slåttemarken (verdi B) nede ved bebyggelsen og et mindre areal (verdi C) i vesthellingen ovenfor husene. Røsslyng ble noe overraskende ikke påvist og det er påfallende at det ikke finnes røsslyng på Heimværet, nøkkelarten for kystlyngheiene. Røsslyng inngår som mengdeart på øyene med kystlyngheivegetasjon («lyngøyene»). Det er mulig at Heimværet hadde kystlynghei før Sør-Gjæslingen ble et fiskevær, og at intensiv bruk med slått og beite har erstattet røsslyng til fordel for mer graspreget vegetasjon (Pakeman & Nolan 2009). Ingen rødlistearter registrert. Det var ingen spor av lyngsviing ved befaring. Torvtekt påvist.

På bakgrunn av dagens vegetasjonssammensetting minner Heimværet om en gjengroende grashei eller boreal hei. Boreal hei er på lista over turede naturtyper i Norge og er mangelfullt utredet (Lindgaard 2011), og ikke en del av DN-håndbok 13 verdisettingssystem. Som følge av oppdaterte kriterier for registrering av naturtyper i 2016 (Miljødirektoratet) skal typisk boreal hei under skoggrensen registreres som kystlynghei, og således kan man si at lyngheia på Heimværet også utgjør kystlynghei. Eller bærer vegetasjonen preg av vindslitasje og påfølgende lavt feltsjikt (<20 cm). Vindslitasje forsinker også gjengroingsprosessen. Kreklingen er utsatt for skade som følge av langvarig barfrostperioder vinteren 2014 i disse arealene. Befaring 2014 og 2016 viser imidlertid at kreklingen har bedre overlevelse en røsslyng på øyene her, noe som ugunstig med tanke på beitekvaliteten ettersom sauene ikke foretrekker krekling. Et område øst på Heimværet under gjengroing med rogn, bjørk og osp. Ellers flekkvis spredte oppslag med rogn, særlig nordområdene på øya, men foreløpig begrenset omfang. Spredte flekker med ørevier finnes også sør på Heimværet, men så langt lite utbredt. Flere problemarter (bl.a. buskfuru, sitkagran, rynkerose og fagerfredløs) finnes ved bebyggelsen i vest. Fra Sør-Gjæslingen er det kjent at det tidligere har vært svidd lyng på de fleste av øyene, som også må ha omfattet Heimværet. Når siste brenning på Heimværet har funnet sted er imidlertid uvisst. En gjeninnførsel av lyngsviing vil bedre beitekvaliteten på Heimværet.

Fremmede arter:

Flere problemarter (buskfuru, sitkagran, rynkerose, prakthjelm og fagerfredløs) finnes ved bebyggelsen i vest.

Kulturminner:

Spor etter torvtekt.

Skjøtsel og hensyn:

Beite bør innføres hvis landskapet skal kunne holdes åpent. Lokaliteten vil kunne fungere bra som sommerbeite, da her er mye gress og urter, særlig i vesthellingene. Fravær av røsslyng gjør øya dårlig egnet som vinterbeite. Krekling er en lyngplante som ikke har beiteverdi (med unntak av bær). Man kan ikke utelukke at det finnes frø av røsslyng i jordsmonnet, og ved å svi av en prøveflate vil man kunne se om frøspirer av røsslyng vokser frem etter brannen. Øya har mange bygninger og evt. sviing krever særskilte hensyn og sikkerhetstiltak for å skjerme bygningsmassen fra brann.

Del av helhetlig landskap:

Sør-Gjæslingen er i dag et fredet kulturmiljø med nasjonal verdi, og i dette inngår også kulturlandskapet på øyene. Kystlyngheia på Heimværet utgjør en viktig del av et helhetlig kulturlandskap med slåttemark, beitemark og kystlynghei i fiskeværet.

Verdibegrunnelse:

Vegetasjonen på Heimværet med nokså stort areal, representerer kulturmark i gjengroing og minner i dag om boreal hei. Stor helhetlig landskapsverdi for Sør-Gjæslingen.

Fravær av skjøtsel og påbegynnende oppslag med bjørk, rogn og osp trekker ned.

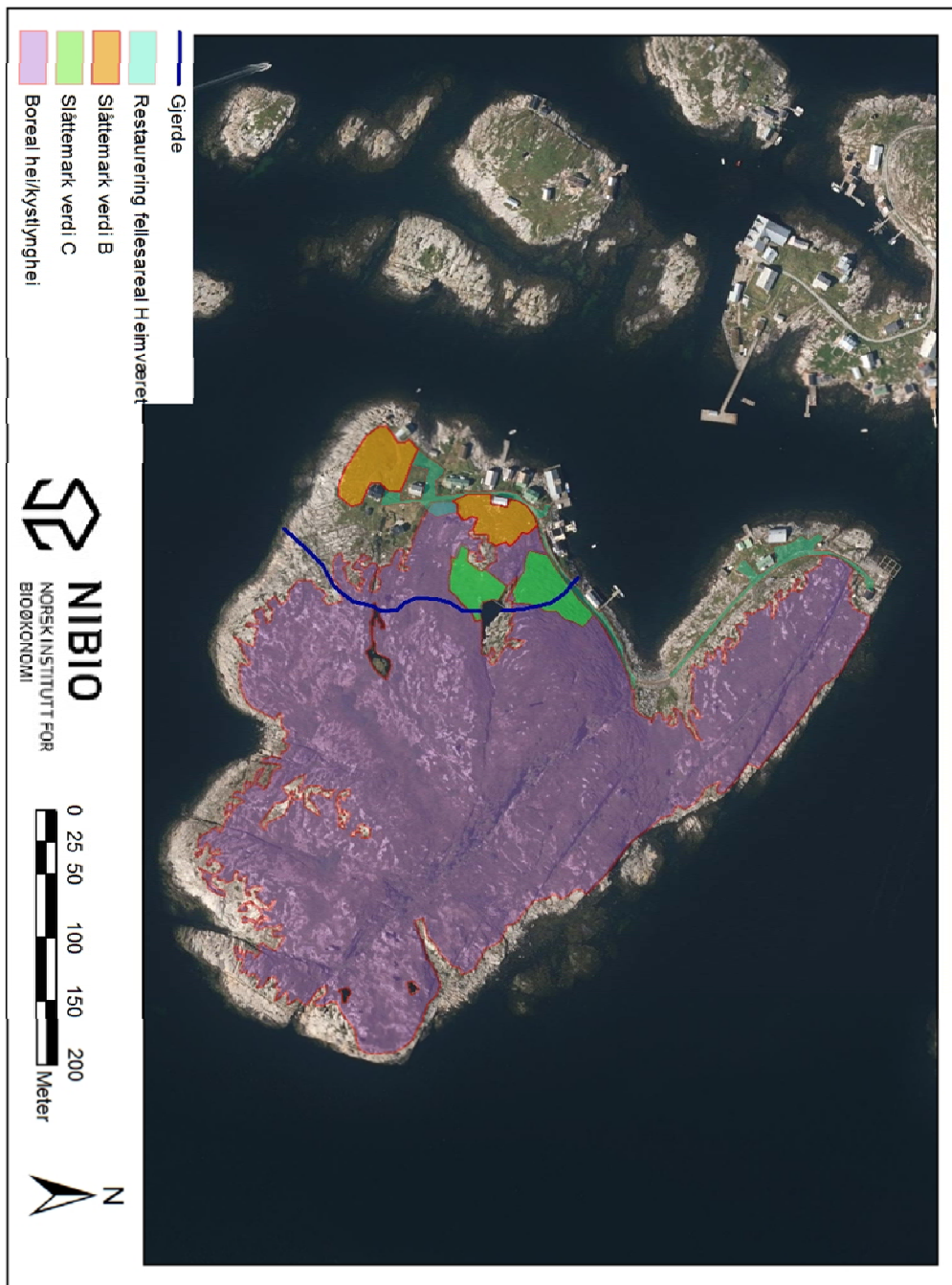
Merknad:

6 Kilder

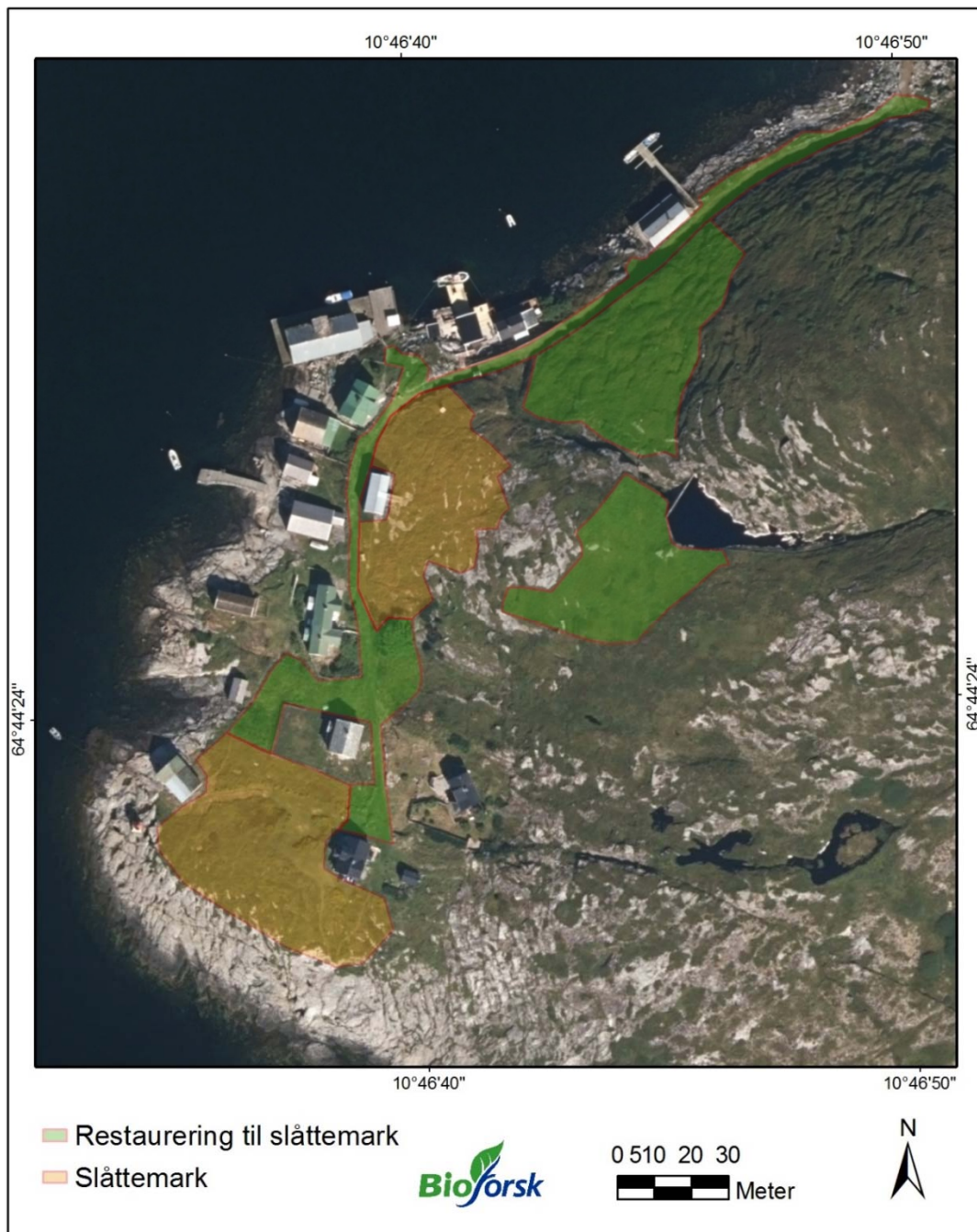
- Alsaker, S., Wiik, T., Danielsen, M., Kvamme, M., Tokle, H.A, Dahle, K., Ekrem, J., Lande, G.H., Yri, J.I. 2004a. Sør-Gjæslingen. Forvaltnings- og skjøtselsplan. Bind 1. Kopisenteret, NTFK.
- Alsaker, S., Wiik, T., Danielsen, M., Kvamme, M., Tokle, H.A, Dahle, K., Ekrem, J., Lande, G.H., Yri, J.I. 2004b. Sør-Gjæslingen. Forvaltnings- og skjøtselsplan. Bind 2. Kopisenteret, NTFK.
- Fremstad, E. 1997. Vegetasjonstyper i Norge. NINA Temahefte 12. 279 s.
- Gederaas, L., Moen, T.L., Skjelseth, S. & Larsen, L.-K. (red.) 2012. *Fremmede arter i Norge – med norsk svarteliste 2012*. Artsdatabanken, Trondheim.
- Haugan, A.M. 2015. Pers. med.
- Lindgaard, A. og Henriksen, S. (red.) 2011. Norsk rødliste for naturtyper 2011. Artsdatabanken, Trondheim.
- NGU u.d. Berggrunn Nasjonal berggrunnsdatabase. Lokalisert 05.10.2015 på <http://geo.ngu.no/kart/berggrunn/>
- Norderhaug, A., Austad, I., Hauge, L. & Kvamme, M., 1999: Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker. Landbruksforlaget. 252 s.
- Sollid, P.W. 2015. Pers. med.
- Sørensen, R. 2015. Pers. med.
- Vesterbukt, P. 2014. Skjøtselsplaner for slåttemark. Heimværet, Sør-Gjæslingen. Vikna kommune, Nord-Trøndelag fylke. Bioforsk Rapport 9 (46): 27 s.
- Vesterbukt, P. & Velle, L.G. 2015. Kartlegging av viktige naturtyper på Sør-Gjæslingen. Vikna kommune, Nord-Trøndelag fylke. Bioforsk Rapport 10 (52) 2015. 84s.

7 Ortofoto/kart

Figur 2. Forslag til evt. oppsett av gjerde (inntegnet blått) for å gi et høyere og konsentrert beitetrykk tidlig i vekstsesongen på areal med kraftig utbredelse av hundekjeks i sørvest ved bebyggelsen. Kartgrunnlag: Norge Digitalt.

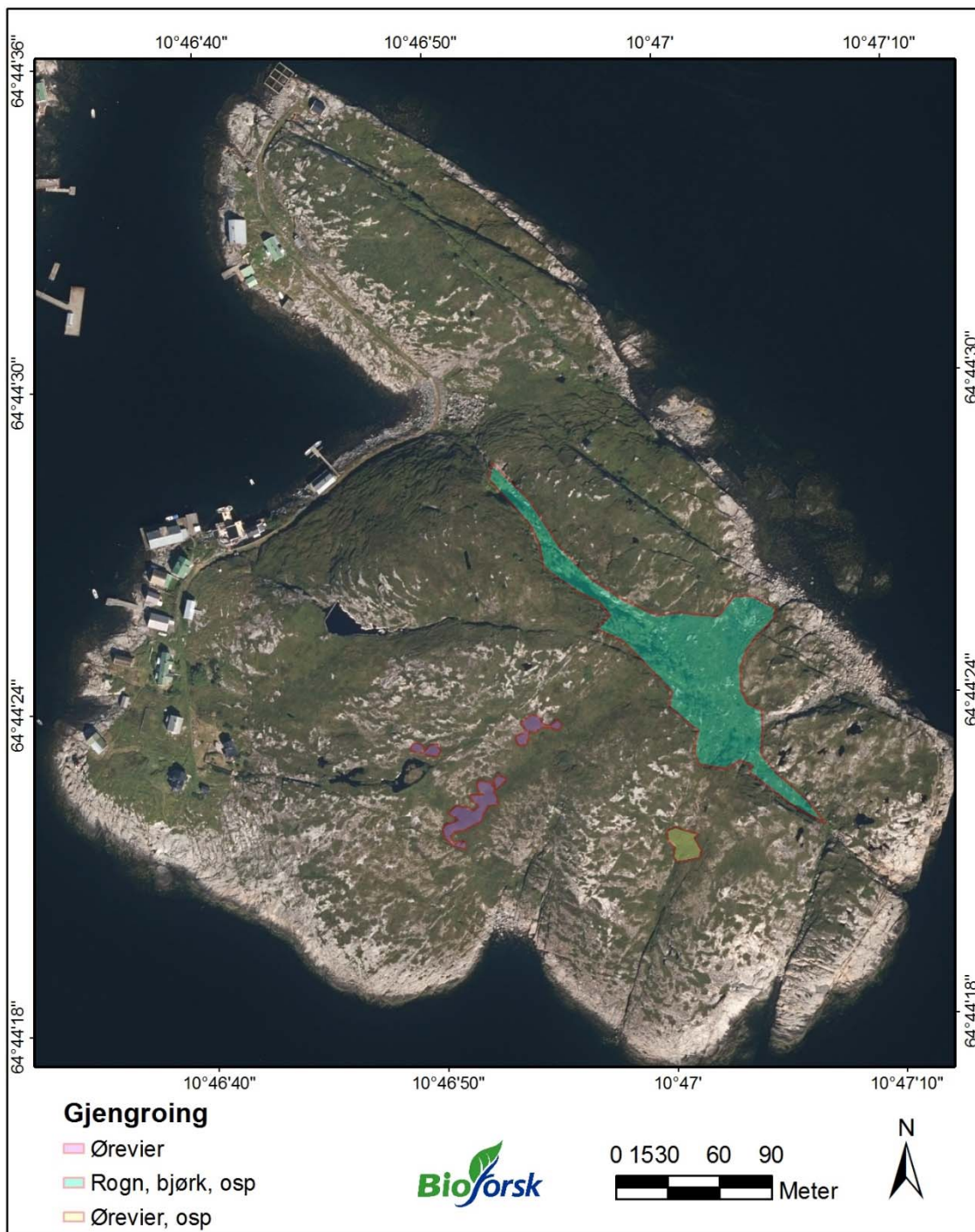

Figur 3. Fellesareal Heimværet sør som foreslås for restaurering gjennom slått (inntegnet grønt) Slåttemark verdi B (merket gul) er kartlagt 2014 (Vesterbukt 2014). Kartgrunnlag: Norge Digitalt.

Figur 4. Oversikt over fellesareal på Heimværet nord som foreslås for restaurering gjennom slått (inntegnet grønt). Kartgrunnlag: Norge Digitalt.

Figur 5. Gjengroingsareal på Heimværet. Grønt areal er i ferd med å utvikle busk/tresjikt bestående av rogn, bjørk og osp med generelt god tilvekst, og bør ha førsteprioritet ved evt. rydding. Kartgrunnlag: Norge Digitalt.

8 Bilder

Figur 6. Bildet viser hvordan hundekjeks etablerer seg i kantsoner på vei og hage, der disse fungerer som spredningskorridorer for arten. Sannsynligvis er dette et bra tidspunkt å slå hundekjeks, når planten står i full blomst og ennå ikke har startet frøutvikling. Foto: Liv Guri Velle/Bioforsk, 12.06.2014

Figur 7. Hundekjeks på fellesareal mellom husene. En bør unngå å sette igjen kantsoner inntil gjerder, hus ol. ved slått, da nitrofile høgstauder vil kunne spre seg inn i slåttearealet fra disse kantsonene. Foto: Per Vesterbukt/Bioforsk, 12.06.2014.

Figur 8. Buskfuru på Heimværet, rett sør for fjøset og slåttemarka. Foto: Liv Guri Velle/Bioforsk, 12.06.2014.

Figur 9. Fagerfredløs på Heimværet, i slåttemark sør for bebyggelsen. Foto: Per Vesterbukt/Bioforsk, 12.08.2013.

Figur 10. Rynkerose (midt på bildet) rett nord for fjøset på Heimværet. Foto: Liv Guri Velle/Bioforsk, 12.06.2014.

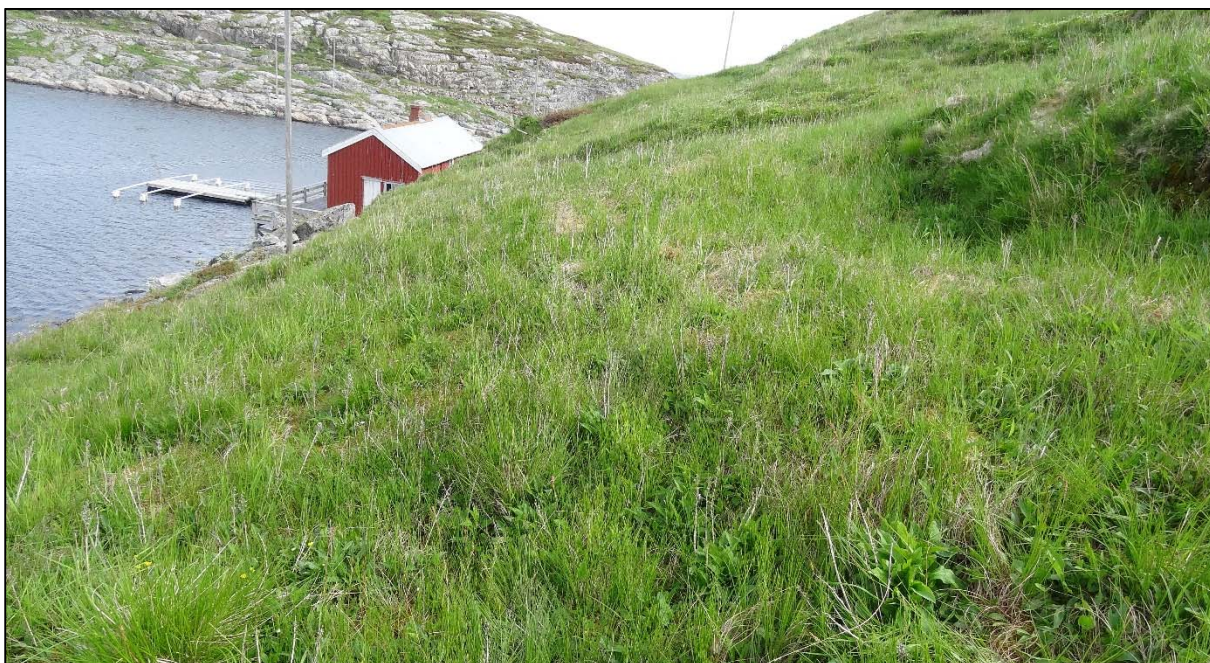

Figur 11. Prakthjelm som har etablert seg utenfor hagegjerdet ved kystlåna på Heimværet. Foto: Liv Guri Velle/Bioforsk, 12.06.2014.

Figur 12. Øvre del av slåttemarka på Heimværet. Her stod tidligere en sommerfjøs, og enga kan nok ha fått regelmessig tilførsel av husdyrgjødsel under tidligere bruk. Enga er fremdeles dominert av gras og urter, men gjengroing i form av lyng (brune flekker) og skrubber (hvit blomst) øker i omfang. Foto: Per Vesterbukt/Bioforsk, 12.06.2014.

Figur 13. Nedre del av slåttemarka på Heimværet. Deler av vesthellingen ned mot veien ble slått og hesjet helt fram til ca. 1993. Enga domineres fremdeles i dag av gras og urter (bl.a. engsyre, gullris, engrapp, hestehavre, slåttestarr) men er utsatt for gjengroing (eks. skrubber, krekling og tykt mosedekke). Foto: Per Vesterbukt/Bioforsk, 12.06.2014.

Figur 14. Gammelt bilde fra samme sted mens det fremdeles pågikk aktiv skjøtsel i form av slått i enga. Kilde: © www.sor-gjaeslingan.no. (Årstall ukjent).

Figur 15. Fattig boreal hei på Heimværet med krekling (brun lyng en følge av vinterskade), blokkebær og molte. Foto: Liv Guri Velle/Bioforsk, 12.06.2014.

Figur 16. Nordlige del av Heimværet sett mot sør. Fattig boreal hei med større innslag av krekling, blokkebær og molte. Vinterskade på krekling sees i form av brune flekker. Foto: Liv Guri Velle/Bioforsk, 12.06.2014.

Figur 17. Sørlike del av Heimværet, med spredte flekker av ørevier i heia. Foto: Per Vesterbukt/Bioforsk, 12.06.2014.

Figur 18. Areal i sørøst utsatt for gjengroing, med rogn, bjørk og osp. Det anbefales sterkt å gjeninnføre beite på lyngheia i Heimværet for å stanse den pågående gjengroingen. Foto: Per Vesterbukt/Bioforsk, 12.06.2014.

Figur 19. Samme lokalitet, busksjikt med tett oppslag av osp, < 2 m. høy. Foto: Liv Guri Velle/Bioforsk, 12.06.2014.

Figur 20. Samme lokalitet. Bjørk med god tilvekst, noe som indikerer at arten på sikt danner tresjikt på deler av Sør-Gjæslingen. Foto: Per Vesterbukt/Bioforsk, 12.06.2014.

Figur 21. Sørlike del av Heimværet, busksjikt med ørevier, osp og bjørk i kystlyngheia. Foto: Liv Guri Velle/Bioforsk, 12.06.2014.

9 Artsliste

Artslista er basert på rask gjennomgang av lokaliteten og er ikke uttømmende.

Heimværet: boreal hei

Trær og busker

Bjørk	<i>Betula pubescens</i>
Vanlig osp	<i>Populus tremula</i>
Ørevier	<i>Salix aurita</i>
Sitkagran	<i>Picea sitchensis</i>
Einer	<i>Juniperus communis</i>
Buskfuru	<i>Pinus mugo ssp. mugo</i>
Gran	<i>Picea abies</i>
Rogn	<i>Sorbus aucuparia</i>

Urter

Blokkebær	<i>Vaccinium uliginosum</i>
Blåbær	<i>Vaccinium myrtillus</i>
Engfiol	<i>Viola canina ssp. canina</i>
Engmarimjelle	<i>Alchemilla subcrenata</i>
Engsyre	<i>Rumex acetosa</i>
Geitrams	<i>Epilobium angustifolium</i>
Gullris	<i>Solidago virgaurea</i>
Hundekjeks	<i>Anthriscus sylvestris</i>
Kattefot	<i>Antennaria dioica</i>
Krekling	<i>Empetrum nigrum ssp. nigrum</i>
Molte	<i>Rubus chamaemorus</i>
Sauetelg	<i>Dryopteris expansa</i>
Sisselrot	<i>Polypodium vulgare</i>
Skogstjerne	<i>Trientalis europaea</i>
Skrubbær	<i>Cornus suecica</i>
Tepperot	<i>Potentilla erecta</i>
Tiriltunge	<i>Lotus corniculatus</i>

Graminider

Engrapp	<i>Poa pratensis ssp. pratensis</i>
Geitsvingel	<i>Festuca vivipara</i>
Gulaks	<i>Anthoxanthum odoratum</i>
Slåttestarr	<i>Carex nigra ssp. nigra</i>
Smyle	<i>Avenella flexuosa</i>
Sølvbunke	<i>Deschampsia cespitosa</i>
Torvull	<i>Eriophorum vaginatum</i>

Heimværet: slåttemark

Trær og busker

Einer	<i>Juniperus communis</i>
Gran	<i>Picea abies</i>
Rogn	<i>Sorbus aucuparia</i>

Urter

Blokkebær	<i>Vaccinium uliginosum</i>
Bekkeblom	<i>Caltha palustris</i>
Blåklukke	<i>Campanula rotundifolia</i>
Engfiol	<i>Viola canina ssp. canina</i>
Engsoleie	<i>Ranunculus acris</i>
Engsyre	<i>Rumex acetosa</i>
Geitrams	<i>Epilobium angustifolium</i>
Gullris	<i>Solidago virgaurea</i>
Hundekjeks	<i>Anthriscus sylvestris</i>

Kjerteløyentrøst	<i>Euphrasia stricta</i>
Krattmjølke	<i>Epilobium montanum</i>
Krekling	<i>Empetrum nigrum ssp. nigrum</i>
Molte	<i>Rubus chamaemorus</i>
Rød jonsokblom	<i>Silene dioica</i>
Sauetelg	<i>Dryopteris expansa</i>
Skogstjerne	<i>Trientalis europaea</i>
Skrubbær	<i>Cornus suecica</i>
Sveve sp.	<i>Iris pseudacorus</i>
Tepperot	<i>Potentilla erecta</i>
Tiriltunge	<i>Lotus corniculatus</i>
Vanlig arve	<i>Cerastium fontanum ssp. vulgare</i>
Vendelrot	<i>Valeriana sambucifolia</i>
Vårskrinneblom sp.	<i>Arabidopsis sp.</i>

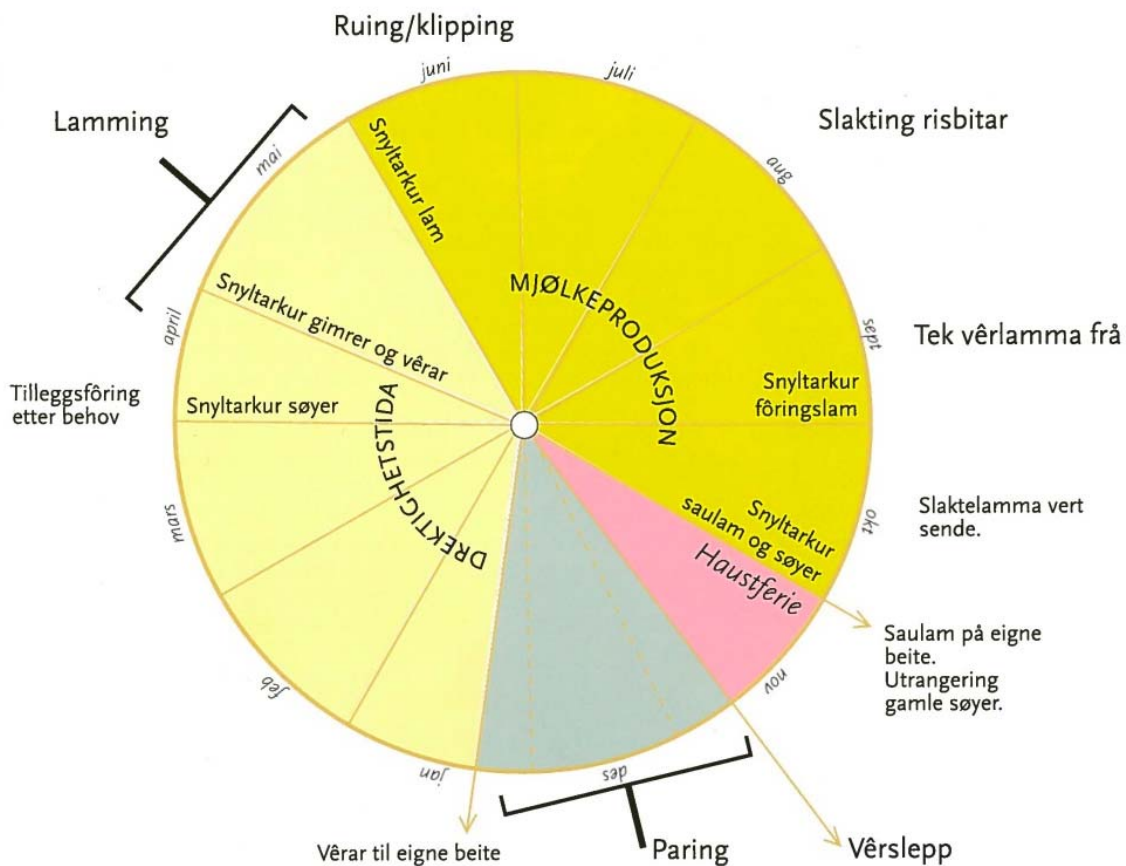
Graminider

Engfrytle	<i>Luzula multiflora ssp. multiflora</i>
Engrapp	<i>Poa pratensis ssp. pratensis</i>
Geitsvingel	<i>Festuca vivipara</i>
Gulaks	<i>Anthoxanthum odoratum</i>
Hestehavre	<i>Arrhenatherum elatius</i>
Rødsvingel	<i>Festuca rubra</i>
Slåttestarr	<i>Carex nigra ssp. nigra</i>
Smyle	<i>Avenella flexuosa</i>
Sølvbunke	<i>Deschampsia cespitosa</i>
Torvull	<i>Eriophorum vaginatum</i>
Trådsiv	<i>Juncus filiformis</i>

Vedlegg 1: Eksempel på villsaudrift gjennom året fra Grøneng (Sogn og Fjordane).

Kilde: Villsauboka Buer, H. 2011. Villsauboka. Selja Forlag, Florø.

Kommentar: Denne modellen har en noe høy bruk av parasittbehandling. Merk at parasittbehandling og behandling mot utøy (flått og sauekrabbe) må vurderes lokalt.

Vedlegg 2: Retningslinjer for lyngsviing utarbeidet av SNO

SNO-retningslinjer for lyngbrenning

Til: Ansatte i SNO og tjenesteytere

Fra: SNO-sentralt

Dato: Gjeldende fra 2011

Mange verneområder langs kysten innehar store areal med kystlynghei. Dette er en menneskeskapt naturtype som er avhengig av bruk for å bestå. Hvis bruken opphører, vil områdene gro til med busker og trær. Fremmede arter som bergfuru og/eller sitkagran har også blitt plantet mange steder, og er i dag i full spredning. Lyngbrenning er en rask og kostnadseffektiv måte å skjytte kystlyngheia på. Målet er å få fram en mosaikk av vegetasjonsflater med røsslynghei i ulik alder. Da vil heia få størst variasjon og vil også få best fôrverdi. Lyngbrenning i kombinasjon med beiting er den beste måten å skjytte lynghei på. Hvis det i lyngheia er stort oppslag av busker og trær bør dette ryddes før man brenner. Men man kan med fordel la noe stå igjen da treklynger kan brukes som skjul for dyra og beite. Antall år mellom lyngbrenninger kan variere (fra åtte år til over 20 år). Sjekk røsslyngtilstanden; gammel og grov lyng bør brennes, men vær klar over at regenereringa etter brann kan ta noen år og det er viktig å følge med på dette slik at ikke all røsslyng brennes før ny kommer tilbake. Det beste er å brenne FØR mosemattene får mulighet til å bli heldekkende. Husk fotodokumentasjon før, under og etter arbeid.

Før brenning

- Skjøtselshjemmel gjennom verneforskrift eller NML § 47, og bestilling fra forvaltningsmyndighetene skal foreligge
- Det er kommunen som er myndighet vedrørende åpen brenning. Åpen brenning er bare tillatt dersom kommunen har åpnet opp for dette gjennom "Forskrift om åpen brenning og brenning av avfall i småovner". Sjekk om kommunen har åpnet opp for dette. I motsatt fall må det søkes dispensasjon fra forbudet
- Stedlig politi skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning
- Brannvesenet skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning
- Naboer og grunneier skal alltid varsles i forkant av tidspunktet for brenning
- Ha en plan for hvordan brannen kan slukkes
- Planlegg godt hvor det skal brennes – en mosaikkstruktur mellom brente og ubrente flater er å foretrekke. Finnes det naturlige avslutningslinjer (som stier, myrkanter eller tjern) eller må det brennes branngater? En branngate bør ha en bredde på 5-6 m
- Brenn alltid mens jorda er fuktig eller det er tele i jorda (sein høst til tidlig vår fram til seinest 15. april)
- Ta hensyn til fugl. Brenningen bør skje før hekketiden. I de sørligste delene av kysten er ærfugl og grågås vanligvis i gang med hekking i mars måned, og brenning i slike områder bør derfor være avsluttet innen 15. mars
- Ta hensyn til fornminner og kulturminner

Under brenning

- Brenn bare under gunstige værforhold; laber bris er passe vindstyrke
- Vanligvis brenner man med vinden
- Ha godt med mannskap og slukkeutstyr (brannvifter, spader med lange skaft, snøskuffer etc.)
- Brannen kan startes med en propanblåselampe. Det er en fordel å tenne på flere steder slik at det danner seg en brannfront
- Ved slukking; vær bak flammene og slukk brannen fra kilden. Slukk brannen på bakketoppen. Da mister flammene noe av kraften og er lettere å slukke
- Bruk arbeidsklær av bomull eller ull, kraftige støvler, lue og arbeidshansker

Etter brenning

- Gå aldri fra et område hvor det fortsatt kommer røyk. Forsikre deg om at brannen er godt slukket
- Ha beredskap ved behov for etterslukking
- Få inn på kart hvilke områder som er brent og når de er brent
- Stedlig politi skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet
- Brannvesenet skal alltid varsles etter at brenningen er avsluttet
- Naboer og grunneier skal alltid varsles og etter at brenningen er avsluttet

Etterord

Nøkkelord:	Kystlynghei, slåttemark, skjøtsel, naturtyper, biologisk mangfold, handlingsplan, skjøtselsplan, utvalgt naturtype, vegetasjon
Key words:	
Andre aktuelle publikasjoner fra prosjekt:	<p>Vesterbukt, P. 2014. Skjøtselsplaner for slåttemark. Heimværet, Sør-Gjæslingen. Vikna kommune, Nord-Trøndelag fylke. Bioforsk Rapport 9 (46): 27 s.</p> <p>Vesterbukt, P. & Velle, L.G. 2015. Kartlegging av viktige naturtyper på Sør-Gjæslingen. Vikna kommune, Nord-Trøndelag fylke. Bioforsk Rapport 10 (52) 2015. 84s.</p>

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) ble opprettet 1. juli 2015 som en fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk institutt for skog og landskap.

Bioøkonomi baserer seg på utnyttelse og forvaltning av biologiske ressurser fra jord og hav, fremfor en fossil økonomi som er basert på kull, olje og gass. NIBIO skal være nasjonalt ledende for utvikling av kunnskap om bioøkonomi.

Gjennom forskning og kunnskapsproduksjon skal instituttet bidra til matsikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning, innovasjon og verdiskaping innenfor verdikjedene for mat, skog og andre biobaserte næringer. Instituttet skal levere forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

NIBIO er eid av Landbruks- og matdepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter og eget styre. Hovedkontoret er på Ås. Instituttet har flere regionale enheter og et avdelingskontor i Oslo.